

ПРО КНИГУ ГОЛУБИНУ

ЧИ ПЕТЛЮРЯ МОЖЕ БУТИ НАЦІОНАЛЬНИМ ГЕРОЕМ?

ДУМКИ Й УВАГИ

СТЕФ. ТОМАШІВСЬКОГО

ВЯЧЕСЛ. ЛИПІНСЬКОГО

ПЕТРА БОЛБОЧАНА

СЕРГІЯ ШЕМЕТА

ВОЛОДИМ. ВИННИЧЕНКА

ОСИПА НАЗРУКА.

W. K. LYPYNSKY
EAST EUROPEAN RESEARCH INSTITUTE
PHILADELPHIA, PA.

2417

Л Ъ В І В

1 9 3 6

НАКЛАДОМ „НОВОЇ ЗОРІ“.

Відбитка з „Нової Зорі“

Друк. „Графія”, Львів, ул. Тиха ч. 5. Тел. 202-83.

Петлюра

Політичний некрольог.

В українській пресі появилися вістки й заклики, з яких видно, що деякі наддніпрянські емігранти роблять в Галичині підготовку до того, щоб тут вкорінити культ Петлюри. Видно також, що до тої роботи далася втягнути і команда галицької організації „Лугів.“ Перед вирішенням такої справи, як те, який взір діяча класти перед нацією, треба основно застановитися і розважити все, що промовляє проти того і за тим. На галай на балай такої справи постановити не вільно, бо невідповідно вибраний культ може страшенно відбитися в будучности з тої простої причини, що які взірці поставимо перед нашу молодь, таку націю виховаємо. Містимо наперед з деякими пропусками статтю покійного проф. С. Томашівського, нашого найбистрішого історика, печатану свого часу в „Українським Слові“ й опісля в книжці „Під колесами історії.“ Нашу думку в тій справі вискажемо незабаром. — Ред. „Нової Зорі.“

I.

Як індивідуальність—він людина убога. Освітою — звісний у старій Росії тип семинариста, якому прийшлося глядати хліба поза Церквою. Після малозначної спроби на науково - історичнім полі, він став професійним канцеляристом, забігаючи т. ск. від свята в журналістику, без якогонебудь значнішого успіху. Його раніші

статті, пізніші промови, маніфести, дипломатичні накази і т. ин. вражають, окрім вузонької освіти, ще й убогістю думки та примітивністю форми. Одинокий голосний виступ його на письменницькому поприщі — то його становище в „Украинской Жизни”, з приводу вибуху світової війни. Там станув він всеціло на російським державнім становищі та — під оплески московських націоналістів усякої масти, від Меньшикова й Мілюкова до Алексинського й Бурцева—заявив: „Українці сповнять чесно свій обовязок супроти держави!” В цьому ж дусі „У. Ж.” велася до кінця, відсуджуючи від честі й віри всі ті українські кола, які орієнтувалися по іншій політичній лінії.

Нагорода не минула його. Він заняв добру посаду у воєнно-гуманітарній організації Земського Союзу, при армії юго-западного фронту. На цьому становищі мав він нагоду увійти в контакт із військом, і це була його одинока кваліфікація, щоб одержати з рук Центральної Ради секретаріат по військовим справам та щоб відкрити у собі притаєне досі звання на генераліссімуса всіх воєнних сил України. Тут очевидно треба й глядати психологічного пояснення гетьманської (чи, як опісля з тактичних мотивів прийшлося назвати — отаманської) амбіції Петлюри.

Насуваються на думку історичні постаті ріжних „революційних” полководців: Вільгельма Оранського, Хмельницького,

Кромвеля, Наполеона...—всі справжні во-
яки по професії; Вашингтон, Гарібальді...
вояки дилетанти, які одначе мали за со-
бою серйозну школу військової практики.

Щож дало Петлюрі моральне право
посягти по найвищу військову владу?
Чому українське громадянство задоволь-
няло цю амбіцію та цілі чотири роки
бачило в Петлюрі олицетвореного генія
узброєної України? Відповідь на ці й їм
подібні запити хіба у сфері психопатоло-
гічних загадок. Бож за весь час свого
начальства не виявив він найменших при-
знак справжнього вояцького духа, військо-
вої організаційної здібности, не згадуючи
навіть про який небудь стратегічний та-
лант, або хочби деякі прикмети військової
практики. Навпаки, всі об'єктивні свідоц-
тва про мілітарну діяльність Петлюри
стверджують одностайно повну ділову
нікчемність (в значінні: „нічтожність” —
Ред. „Н. З.”) головного отамана, теоре-
тичну некваліфікованість і практичну не-
здарність... Скільки-то всякого воєнного до-
бра опинилося в руках Петлюри у грудні
1918! Європу можна було ним завоювати;
та що з цього остало? Ось вам одна з
головних причин сьогодняшнього станови-
ща України.

II.

Коли з вибухом мартівської револю-
ції антанта підняла всі можливі зусилля,
щоб не тільки удержати Росію у війні, а
ще збільшити її воєнну енергію проти

центральных держав, тоді Петлюра (можливо ще в характері урядника Земського Союзу, та в кожному разі в характері українського генерального секретаря для воєнних справ) увійшов у якийсь контакт із другорядними французькими агентами, які не жаліли ні заходів, ні грошей, щоби піддержати зломаного воєнного духа, та оставав в інтимних зносинах із ними. У звязку з цим він розвинув горячкову пропаганду, щоб український народ воював безпощадно до загину за „цивілізацію”, себ-то за Францію, Вільсона, Бразилію, Китай, Костарику, Ліберію і їм подібні високо-культурні цінности. В цій політичній службі мабуть прийшов до самосвідомости ще інший утаєний доси талант Петлюри: він почув себе здібним до ролі Кавура, Бісмарка, тощо...

Та прийшов момент, коли Центральна Рада рішила — поруч московських большевиків — піти на переговори з центральними державами й заключила берестейський мир. Тоді Петлюра, згідно з волею своїх патронів, уступив із уряду, та ждучи остаточної перемоги „цивілізації”, почав творити се, що приходить ся називати петлюрівською легендою серед народу. Без сеї легенди повстання проти Гетьмана булоб певно не вдалося. Для темних мас — основа кожної легенди ірраціональна, чим більше романтизму в ній, тим краще для тих, що її сіють; натомість інтелігенція, без якої жадний по-

літичний рух неможливий, потребує бачити якийсь позитивний скелет у цій легенді.

* * *

Такий кістяк складений був дуже швидко; ним заопікувався Український Національний Союз з Винниченком на чолі: „Антанта — мовляв — визнала вже у принципі державну самостійність України; що це не сталося досі по всій формі, цьому винні: берестейський мир, Німці і Гетьман. Якщо скинемо цього, проженемо тих та подремо берестейський трактат (знаєте, що йому закидувано? Це, що він не анектує, разом з Холмщиною, ще й Галичини, Буковини й Угорської Руси!), тоді до всяких соціально-демократичних благ антанта додасть нам одну соборну самостійну Україну, від Тиси по Кубань (*reservatio mentalis*: з Петлюрою і Винниченком в ролі диктаторів).” Така-то легенда, в якій не було ні зерна правди, була поширювана 1918 р. з усією безсоромністю демагогії.

На часи цієї підпольної діяльності паде й ідейна метаморфоза Петлюри: обов'язок супроти матері-Росії замінив він обов'язком супроти ньеньки-України та виринув, як представник безоглядно українського сепаратизму й невгамованої ненависти до Росії. Я не беруся розшукати психологічних мотивів цієї переміни, можу тільки вказати факт, що ця еволю-

ція сходиться докладно зі становищем Франції до большевицької Росії (запам'ятайте собі: до большевицької тільки!).

* * *

Легенда й інтрига працювали, як знаємо, енергійно. Політичні обставини склалися для неї корисно. Я думаю, що колиб кінець світової війни був пів року пізніше, вся ця агітація булаб скоро виявила своє правдиве обличчя й моральну стійність; брехня, як звісно, має короткі ноги. Та сталося інакше, на нещастя України та на вічну пам'ятку по героях легенди. Петлюра й тов. висадили у воздух молоду, по століттях щотілько воскреслу українську державність та кинули Рідний Край в божевільну, деструктивну анархію, якій покласти сякий-такий кінець прийшлося — о сороме! — московським большевикам. Обіцяні блага й ласки, знаємо в що перемінилися, та мабуть не багато з тих Українців, які тоді зловилися були на легенду, знає, що якраз антанта, разом із Францією, була противна українському повстанню 1918 р. й рішучо перестерігала його організаторів проти цього кроку, бажаючи заховати покищо status quo з Гетьманом і Німцями (Німеччина навіть формально зобов'язалася, умовами перемир'я, не виводити своєї армії з України). Я не знаю, чи Петлюра здібний сьогодні уявити собі правдоподібний хід українського життя, і

взагалі східно-європейських відносин, якби status quo був удержаний, та чи він може бачити різницю між тою можливістю і сьогоднішньою дійсністю на Україні; якщо так, то й годі придумати для нього більшої моральної кари.

III.

Східно-європейська політика Франції (бо з цілої антанти вона тільки одна мала й має якусь політику в цьому напрямі) після перемоги хиталася ще довший час; вона лічилася з різними можливостями та лише поволі і згодом обставини привели її до цього, щоб ототожнити свої політичні інтереси з польськими. На цьому полі Петлюра не йшов за своєю уявленою покровителькою; він радше біг попереду неї. Все таки нема сумніву, що між французькою орієнтацією Петлюри з 1917—1918 і польською з 1919—1920 є очевидний органічний звязок. І якщо прогнаний сьогодні з Польщі, опиниться він завтра на французькій Рів'єрі, щоб споживати у затишку панем бене меренцієм, то це буде просто, логічно і природно.

Загалом панує погляд, що польська орієнтація „головного отамана” почалася щотільки в зимі 1919—1920. Нічого більше фальшивого! В дійсности посередні звязки з Поляками сягають ще часів Гетьманщини, а прямі навязалися вже в січні 1919 р. Вже в травні 1919 р. прий-

шло до першого варшавського порозуміння... Варшавське порозуміння відновлювано правильно що четвертину року (останній раз 22 квітня 1920)..., а відносним копіям давано хід у дипломатичних колах антанти.

В кожному з цих документів зречення „УНР” і набутки Річипосполитої були означені дуже докладно і ясно; натомість надії першої й обіцянки другої дуже загально і мрачно. Та воно й не могло бути інакше. Щож уявляв із себе Петлюра з осени 1919 р.? З утікача-комірника став політичним наймитом. Про моральний і національно-політичний бік цієї служби нема що й казати. Та Петлюра не бачив і не розумів цього; він навіть не відчував усеї смішности свого становища — смішности, яка убиває...

*

*

*

Та обернім лице від воєнних і дипломатичних подвигів Петлюри до його діяльності по внутрішнім державнім будівництві. Режім Директорії перемінився скоро в диктатуру „головного отамана”, в якому видко пробудився й організаційний геній на полі адміністрації й законодавства. Чи маю характеризувати те, чим обдарував він Україну? Він мав і має доволі панегіристів, приятелів й оборонців, та я не пригадую собі ні одної стрічки, ні одного слова в похвалу внутрішнім порядкам УНР за останні 3 роки; навпа-

ки, все те, що писано й говорено в цьому напрямі, дає образ якогось страшного сну з егзотичної країни: сам голова — ігнорант, заздрий і без енергії; міністри — шарлятани і...; про урядників — вже й не говорити; в „законодавстві” (*sit venia verbo*) школярське доктринерство і жіноча непослідовність, глибоке й безнадійне незнання життя, його законів і потреб; в „адміністрації” (знов даруйте за слово!) — в найкращім разі повна бездільність, поза цим — самоволя, терор і бандитизм; школа не існує цілком. Так без кінця. Гетьман Скоропадський полишив був Україну справді молоком і медом текучу; повну всякого матеріяльного і культурного добра, з налаженою адміністрацією і нормальними фінансами. Що сталося з цими цінностями? Де українське пишно розцвітаюче шкільництво і наука? Що сталося з мільярдами українського державного скарбу? Доволі.

IV.

Щоб оцінити політика, по його дійсній вартости, на це маємо тільки одну міру, запитуючи: який був остаточний успіх його діяльності? Всі панегіристи Петлюри дуже скромні у відповідях на це питання. „Розголос українського імені по світу” — кажуть вони. Ах, як то хотілось би мені повести одного—другого з них у широкий світ і показати йому наглядно, чи і що цей світ говорить про

Україну! До того, чи історія не переказала нам імення одної амбітної людини, яка за кожную ціну бажала бути голосною і таки добилася цього? Цим же, які всю вину за неповодження петлюрівщини складатимуть на ворогів і обставини, треба пригадати стару мудрість державних мужів: не провокувати непотрібно ні ворогів, ні обставин, коли у грі доля цілої нації. Що більше, прихильники Петлюри не матимуть і того задоволення, що їх герой трагічна фігура. Тут же ані одної трагічної рисочки! Невдачник, який не умів зійти із сцени з драматичним ефектом та збереженням особистого достоїнства — не герой навіть для театру.

Це про самого Петлюру, та про „петлюрівщину”? Історія знає чимало постатей, які самі по собі не були геніями, все таки стали дуже визначні і заслужені, дякуючи тому, що вони придбали собі одну прикмету справжніх геніїв: бажання і вмільність добирання собі дорадників і співробітників зпоміж найкращих, талановитих і кваліфікованих земляків, а в разі потреби й чужинців. Хтож оточує себе тільки меншими від себе, панегіристами, карієристами, інтригантами і сикофантами, той дає безсумнівний доказ своєї нікчемности. А тепер покажіть мені цю сіль української землі й українського ума, яку „головний отаман” заставив працювати побіч себе на становищах полковників, дипломатів, адміністраторів, організаторів

народньої освіти і т. и.! Це, що ви можете вказати — то одна велика „cronique scandaleuse“ та й тільки. Ні, Петлюра — це дуже маленька індивідуальність.

Тут дехто може замітити: твому висновкові противиться неспірний факт широкої популярності, як не особи, то ймення „головного отамана“. На це скажу: популярність ще не мірило громадянської стійкості; навпаки, історія знає дуже небогато визначних державних мужів, які були популярні за життя, натомість дуже багато таких, які здобули собі імя, місце і популярність тільки шляхом непопулярності, часто ненависти з боку сучасних їм земляків; хто тільки трошечки знайомий з історією, мусить признати, що це останнє явище правилом, а перше виїмком, тому й шкода місця на притягання сюди всякому звісних зразків. Так, звичайно „вороги народу“ стають опісля героями; натомість популярні божища товпи котяться швидко в низ забуття, як не чогось гіршого.

Релятивна популярність Петлюри пливе із двоякого джерела. Наперед, він пересічний тип сучасного українського інтелігента, а широкому загалові така пересічність симпатична: плебейське імя, плебейські манери, цинізм перемішаний з містичним жестом, мужицька витревалість, демагогічна амбіція — все це улегчує здобуття популярності. Дальше, він мабуть присвятив 9/10 своєї особистої енергії і

величезну частину державного гроша на доцільне витворювання цієї популярності, шляхом непристойної прямої реклами. Очевидно, що цим шляхом увінчаний „український Гарібальді“ не може довго удержати громадянства, свого і чужого, при хибнім погляді, що він має щонебудь спільного з історичним Гарібальдім.

V.

Кінчу, полишаючи все інше (а цього дуже багато) майбутньому українському Плютархові. Мені здається, що одна з головних амбіцій Петлюри — стати історичною фігурою. Добився він цього? Без сумніву. Будучий історик України не може перейти мовчки коло цієї постаті. Питання в цьому тільки, чи вона буде позитивна, чи негативна. Це проблема дуже серйозна. Не для особи Петлюри й не ізза неї. Тут — бути чи небути українській нації...

Як сказано „головний отаман УНР“ — це певний тип сучасного українського інтелігента. Коли цей тип удержиться у нас на далі, то Петлюра стане між національними героями нашої історії, таким як: Кормильчичі, Болоховці, Пушкарі, Ханенки, Гонти, Довбуші, Махни і т. ін., та разом із цим не буде української нації. Щоб вона була, чи радше — щоб вона витворилася, жила і розвивалася, задля цього тип петлюрівця мусить зникнути із нашого громадянства; мусить повстати новий тип українського інтелі-

гента, антитеза петлюрівця — тип, який набуде всі ці прикмети і цінности, якими дотеперішний відрізняється від представників справжніх культурних народів.

Наша неосвіченість мусить уступити місце знанню, наш егоїзм — самопожертвуванню, наша самоволя — дисципліні, наше інтриганство — особистій і громадській чесноті, наше доктринерство — справжньому знанню народу і його життя, наша демагогічність — громадському вихованню, наш пайдократизм — пошані авторитету, наше фразерство — позитивній діяльності, наша поверховність — солідности, наш демократизм, радикалізм, соціалізм й анархізм мусить бути замінений пізнанням і розумінням дійсних політичних, культурних, соціальних та господарських цінностей і розвоєвих законів.

Що більше. Дотеперішний тип українського інтелігента мусить зникнути не тільки із громадського життя, а й з його літератури й історії. Значить — переродження мусить йти в парі з ревізією нашої історичної галерії. Коли це станеться, то портрету Петлюри не буде ані в українськїм Пантеоні, ані в самім історичнім музею заслужених для рідного краю Українців, хіба тільки в окремім зачиненім кабінеті з написом на дверях: „Молоді вступ забороняється.” Там показуватимуть зразки перебутих поганих національних хоріб українського народу.

Стефан Томашівський

Хто вбив Болбочана?

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Отаманові Петлюрі, членам Директорії, Прем'єр - міністрові, Начальникові Генерального Штабу, Голові Національного Союзу, Голові партії самостійників, Командірові Осадного Корпусу і копії: отаманові Грекову, отаманові Шаповалові, полковникам Республіканської Дивізії і в часописі Українські і Російські.¹⁾

Необхідність примушує мене додати декілька слів до свого першого відкритого листа.

Вам, Панове, відомо, що я сидів арештований в Нр. 22 готелю „Континенталь“.²⁾ Весь цей час (від 24 до 31 січня включно) я добивався кого небудь бачити з наших військових або загальних керівників, щоби запитати, за що я був арештований. Ніхто не хотів зайти до мене, всі боялися, бо ніхто не міг відповісти на моє запитання... за що? Один військовий міністр отаман Греків не боявся зайти до мене і запитати: „Защо ви заарештовані?“ Отаманові Грекову ми завжди вірили і віримо.

Звертався я до Отамана Петлюри кілька разів, оден раз надіслав йому листа — ніякої відповіді і прийняти мене він теж не захотів; а зайти до мене — не було що й думати, не дивлячись на те, що Петлюра жив рядом з моїм номером

¹⁾ Подаємо без змін у правописі і стилі.— Примітка Редакції. — Перепечатуємо з „Поступу“ чч. 6—7, 1929. — Ред. „Н. З.“

²⁾ У Києві.

через стіну (Нр. 21). Всі до когоби я не звертався відповідати: нема дома, зайнятий і т. п. (Коно-вадець, Мельник, Петлюра, Чайківський). В той час, за малою виключеністю, головними керовни-ками армії були „Фендрики“,³⁾ до котрих тяжче було добитися ніж передтим до Гетьмана Скоро-падського.

Ну, не хотів Петлюра мене прийняти, хай буде так, бо я „зрадник“, але він не хотів при-няти навіть мою дружину, коли вона хотіла ви-яснити, у кого має шукати права відносно розбій-ничого трусу, зробленого у неї січовиками у Кліві; вони ограбили все, що у неї було. Трус був по ордеру старшини Чайківського.⁴⁾

Пане Отамане Петлюра! Я весь час молився на Вас, я навіть забув Ваш руйнуючий наказ по армії, котрий Ви видали в грудні 1917 р. і ко-трим Ви на довго знищили молоду У-країнську Армію та підірвали в неї націо-нальну ідею. Я не хотів згадувати про цей на-каз, я думав, що життя Вас перемилило, однак я помилився. Тепер коли Ви не хочете оцінити об-ставин, і не хочете вірити, що Україні загрожує страшна небезпека, я можу сказати, що у вас було щире бажання створити тільки „ореол Петлюри“, а не „ореол України“, і аби цей ореол не пропав, Ви рішили всю свою вину ски-нути на Болбочана. Не вірю я більшій кількості Ваших співробітників і деяким з тих, котрі стоять тепер на чолі Республіки. Тепер такий час, коли хата горить, а хто хоче вогонь гасити тим, що буде дути на вогонь, той вже не діяч, той є або хлопчак, або авантюрист, або кре-

³⁾ „Фендрики“-Fähnriche-хорунжі, прапорщи-ки. — Ред. „Н. З.“

⁴⁾ Начальник Контр-розвідки Осадного кор-пусу. — Чайківський був хорий на нерви і то д-уже тяжко, хоч не відразу се показалося. Тому те, що робив той чоловік, не може йти на рахунок СС. Чайківський помер в умовім замраченні. — Ред. „Н. З.“

тин, або підлець. Ви оточили себе „езуїтами“ і інтриганами, котрі строго переводять необхідну їм тактику.

Прошу Вас, Пане Отамане Петлюра, скажіть по ширости, що корисного Ви робите для Армії? Коли я сидів у „Континенталі“ заарештований, я серцем відчував, що армією правлять ті дрібні авантюристи, ті фендрики, ті інтригани, котрі оточують Вас. Ви ж в їх руках є простою маріонеткою.

За весь час перебування в Києві, ні я, ні представники від Республіканської дивізії не могли виявити причини мого арешту і тільки всі від мене і представників Республіканської дивізії тікали і навіть говорити боялися, бо ніхто не міг відповісти на запитання — „за що я заарештований?“

Отаман Петлюра казав: „слідство покаже.“ Значить мене арештували для чогось, а слідством вже будуть вишукувати яку небудь причину.

А все таки, за що я заарештований? Весь час я продовжував запитувати, бо бачите я сподівався, що нахожуся у правовій державі та сподівався, що все таки при владі найдуться порядні люди. Але багато Україні прийдеться ще пережити поки вийде Вона на правовий шлях.

Один з „добродіїв“ фендриків, оточуючих пана Петлюру, п. Чайківський висловився, що мене обвинувачують в тім, що колись то, прощаючись з мадам Н. (жінкою бывшего флігель-ад'ютанта)... поцілував її руку. Безумовно, пане Чайківський, обвинувачення дуже важне і слава Богу, що про це не довідалася Верховна Слідча Комісія, а то зараз піднялаби світове діло.

Так то, так, пане Чайківський, а все таки зробили ганебний трус з Вашого наказу на квартирі, де були річі моєї дружини і ордер був підписаний Вами.

А, Ви відрекаетесь! Безумовно так і треба, але уявіть собі, що Ви знайшли якісь компромітуючі мене документи, або ті самі 120 мільонів; як Ви думаєте, чи Ви тоді теж відрекались би? Те-

пер же тільки й треба відрекатися, казати, що трус був самочинний і бути задоволеним тим, що ограбували всю квартиру і взяли не тільки те, що складало цінність, те що збиралось у мене і дружини роками, але навіть фамільне наше добро забрали, котре для Вас зовсім не має ніякої ціни — портрети, листи, старі документи, стару зброю і т. інше. Ви забрали у моєї дружини останні гроші, Ви забрали у неї одяжу, різні річи, всю мою зброю, навіть ту одяжу, котру ви не взяли, Ви її пірвали... Все це теж було необхідно для „політичного моменту?“ Трус Ваш був подібний до набігу розбійників. Тепер Ви кажете, що трус був самочинний і цим Ви себе ще більше компромітуєте. А міліція? а протокол підчас трусу, а самий законний з Вашим підписом ордер?

Пане Чайківський і Ко! Чого Ви шукали у мене і взагалі чого вам від мене треба? Ви всі боялися, що буде чоловік, котрий не зможе стерпіти авантюристів і кареристів.

Директорія від мого діла відмахнулася — то справа військова, кажуть вони. А Голова Директорії пан Винниченко сказав: „Отаман Болбочан не є винуватим, але його штаб складений з росіян, контрреволюціонерів і всяких там злочинців, Болбочан же, як людина слабохарактерна, попав під вплив Штабу“. І багато дечого говорилося на конгресі.

Пане Винниченко, мого штабу Ви не знаєте, не знають його і всі ті, котрі обвинувачують його і мене. Ви не знаєте, що в моїм штабі були дійсні фахівці, чесні працівники на користь України, котрі працювали під постійним моїм впливом і працювали не балачками як Ви. Якогож характеру я, про це краще всього говорить моя активна боротьба на протязі 16 місяців.

Але замість того, щоби вести безпідставні балачки, Вам Пане Винниченко, як голові Директорії, слід би було спочатку розібрати моє діло, а бодай хоч трохи познайомитися з ним. Добре булоби і мене допитати, це треба було

зробити, бо я займав високу посаду — і лише після цього виступати на конгресі хоч з будь-яким матеріалом, а не з провокаторськими чутками. Я гадаю, що авторитет і обов'язок людини, займаючої найвисше місце в державі, вимагають завжди бути державною людиною, завжди стояти на правовім ґрунті. А може так хотіли „товариші-фендрики“.

Просив я, щоби мене пустили за кордон, бо чогож сидіти на Україні, коли права нігде не знайти, а всім заправляють люди, з котрими не можливо працювати.

Мене відправили до Галичини, чогож це так? Отаман Коновалець і старшина Чайківський кажуть, що сучасний політичний момент вимагають цього. Слухайте, ми не діти і подібних дурниць не слід казати. „А що партії скажуть?“ говорить п. Чайківський. Мені соромно за людей, котрі такі дурниці кажуть; це можуть говорити люде, яким мій арешт дійсно був необхідний.

Знаю, що всім дуже хотілося обвинуватити мене за мій відход від Харкова і Полтави. Я цього якраз чекав. Алеж Ви побоялися про це навіть питання підняти і то з двох причин — перше всього Ви всі почували себе страшенно винуватими в цій справі і боялися над собою суда, а по друге — межі Вами навіть не було дійсно військових людей, котрі зуміли би оцінити бойову ситуацію (може Тютюнник, а може фендрик?) і зуміли би збудувати проти мене обвинувачення. Навіть колиб я був винен, то прошу експертів дійсно військових розібрати на підставі всіх документів та доказів свідків.

Слухайте, Ви всі, у кого була влада в Києві! (Я в такій формі звертаюся, бо неможливо було розібрати, хто править краєм, а розпоряджалися тоді різні люди, особливо „фендрики“). Вам було необхідно писати про мене всі ті брудні видумки, котрі появлялися в київських часописах? Як що це не Ви писали, то чомуж Ви не заборонили писати мерзоту таку? А може скажете, що і це було необхідно для „політичного моменту“?

Ну добре, а „Національний Союз?“ Ви є краса і гордість Української Республіки. — А чи не зацікавило Вас, членів Національного Союзу, що той Болбочан, котрого Ви недавно гучно вітали, заарештований як зрадник і злодій?

Ні, не зацікавило? Не прийшло Вам на думку, що розвінчувати своїх героїв є позор і для тих, хто се робить.

А, я розумію! Я Вам був потрібний раніш, а не тепер коли Вам здається, що влада уже вся в Ваших руках. Роскішно, а що ж самостійники? В чім, Ви мудреці, обвинувачуєте мене і за що секретар партії (Андрушенко) погрожував перед представниками Республіканської Дивізії: „Ми його засудимо, він понесе сувору кару“. Слухайте, самостійники, за що? От чого Ви навіть не зацікавилися моїм ділом. Чи може і для Вас гравролю „політичний мент“? Може в карієризмі мене обвинувачуєте? Чи може в тім, що я щиро весь час підтримував партію Самостійників і не боявся цього і в Гетьманські часи? Нагадайте тепер самі про все, особливо хай пригадують всі ті, котрі зараз більш всього нападають на мене. Багато про Вас самостійників не буду писати, бо мені сором за партію.

А тепер звертаюся, взагалі, до всіх Вас, стоячих на чолі Держави. Ви мусите мене регабілітувати — се являється питанням чести Вашої. Ви мусите дати мені право виїхати за кордон; Ви своїми провокаторськими випадками безумовно підірвали мої сили, як фізичні так і моральні і служити я уже не можу, про що і рапорт подаю в одставку, а окрім цього я, особливо з Вами, служити не буду. Для мене необхідно аби я бачив, що на чолі Українського Уряду стоять люди практичні, фаховці, чесні, розумні, а не фендрики, авантюристи, інтригани, провокатори. Необхідно аби я бачив, що ті люди поведуть Україну до щастя, порядку і слави, а не до сорому...

А може скажете: „в армії треба служити“? В якій армії? В тій, де дивізіями, корпусами і арміями керують фендрики, Волох і Ко. і т. ін.

Ні, цього не може бути! Ви утвердили Волоха командіром корпусу після того, як він сам оголосив себе командіром корпусу і командуючим армією.

А Ви знаєте, що краще би зробили, як би командіром корпусу запорожського призначили не Волоха, а Махна.

Але тепер ще можна поправити діло і призначити „батька Махна“ помічником до „батька Волоха“ — буде розкішний корпус. Ви думаєте, що „батько Махно“ гірш від „батька Волоха“?

Запевняю Вас, що навіть Махно богато кращий і більш військовий чоловік ніж Волох.

Можна запросити до праці ще Шинкаря, Григорієва, Вірка, а тут ще і Тютюнник з Волохом — невеличка але тепла кумпанія.

Нагадую Вам і запитую Вас, хто з Вас хтів уявити дійсне становище України, хто з Вас задумувався над тим, яка доля чекає Україну? Ніхто! Ви всьому світові оголосили війну. Ви чепурилися перед Антантою і погрожували їй війною. Ви абсолютно не хтіли з Антантою рахуватися, а на що Ви спиралися, на яку силу? На „товарищів“, на Волоха, на фендриків, на геніяльних українських „Гінденбургів і Людендорфів“ (Осецький, Тютюнник і Ко.).

Як Ви подивилися на мене, коли я одверто потребував згоди з Антантою і негайної допомоги французькими військами.

Я ніякої відповіді на свій доклад Петлюрі і Директорії не одержав. Ви думали тільки над всякими сортами соціалізації, Ви думали і думаєте над тим, як найкраще і надовше зруйнувати Україну.

Ви особливо багато працюєте і думаєте над тим, аби не розсердити і догодити Вашим московським товаришам—большовикам, аби не показатися в їх очах противо-демократичними. Ви не бачите того, що цим плодите на Україні таких же товаришів—большовиків і не бачите того, що через большевизм ведете Україну до „Єдиної Росії“.

Ви вважаєте мене зрадником і за те, що я стояв за негайну згоду з Антантою і настоював просити у Французів допомоги — все рівно без цього не обійтися, але чим скоріше, тим буде краще.

Але Ви всі не маєте горожанської відваги про це отверто сказати, Ви боїтеся проводити тверду владу, порядок, право і через те збудувати сильну Українську Державу. Всього цього Ви боїтеся, бо тоді треба працювати, бо це, бачите, не демократично, а то що Україна від тої занадто великої демократичності буде покрита пожегом, анархією і може зовсім згоріти — Вам байдуже...

А коли наступить уже зовсім тяжкий час, будете тікати за кордон.

Нарешті, можу тільки подякувати Вам за ту „нагороду“, котру я отримав від Вас за 16 місяців активної праці. І требую від Вас реабілітації свого чесного імені, требую повернення грошей, річей і зброї, забраних у дружини моєї і у мене.

Отаман *Петро Болбочан*

10 лютого 1919 р. м. Станиславів
„Отель Уніон“.

Примітка Редакції „Нової Зорі“: Петра Болбочана, що заняв Крим для України, що довго здержував навалу большевиків і давив анархію здолаючи міг, петлюрівці — розстріляли. Тричі виводили його на страчення... Потому появились про нього різні сплетні, в котрі й Галичани вірили якийсь час. Щораз більше поширюється погляд, що був се невинний чоловік, український патріот і добрий військовий фахівець. Справа розстрілу Болбочана і попереднього знущання над ним повинна бути основно провірена й оповіщена. В усякому разі се певна річ, що дуже чесні люди були тої думки, що той здібний український полководець абсолютно не заслуговував на розстріл. А пок. С. Томашівський говорив, що якби так здійснилися були мрії тих туманковатих Галичан, котрі кричали „за безумовним злиттям Галичини з Вели-

кою Україною“, то не багато часу минулоб — і ті самі люди булиб задними дверми забігали до закордонних посольств одної держави (розуміється: Польщі) з благаннями, щоб їх „визволяти...“ Розумний був чоловік пок. Стефан Томашівський! Що він тепер писавби на вид „культу Петлюри“, який хочуть заціпити навіть в Галичині.... Підчеркнення в листі пок. Болбочана перевели ми. Чи з сего листа віє правда, відчує мабуть кождий думаючий Українець. Зрештою історичні події від дати того листа чейже також щось значать...

Полковник Петро Болбочан. (Хліборобська Україна, книжка IV. Рік 1922—23. Відень, ст. 223).

Найбільшою хворобою Гол. Отамана був страх перед популярністю і здібністю підлеглих йому видатніщих вождів і тому стремління взаємно нищити одного другим, нацьковуючи їх між собою, замість того, щоби залагоджувати всякі непорозуміння і обєднувати зусилля всіх своїх частин. Тільки цією хворобливою рисою Петлюри і можна вияснити його повну байдужність до всіх благань полковника Болбочана про допомогу і повну відсутність якоїб то не було творчої ініціативи з боку Головного Отамана в цей тяжкий кінець 1918 і початок 1919 років. Заполучити під свою особисту команду двадцять тисяч Галичан, з ними врятувати становище і zarazом осоромити і Болбочана і Коновальця — було мрією хворого на безмежне честолюбство дрібного інтриганта, який на нещастя України був її Головним Отаманом.

Сергій Шемет.

В. Липинський про злочин над Болбочаном.

Листи до Братів Хліборобів. Вступ,
ст. XXX і XXXI:

Звільнений од присяги Паном Гетьманом, остався я з горечю в душі між Вами, щоб братів моїх і рештки державности української од Вас рятувати. Чи вибачили Ви мені зложену Вам заразже на вступі заяву: „пам'ятайте що я Гетьманець, і як за Гетьманства робив я все, щоб своїх схилити до співпраці з Вами, так тепер зроблю все, щоб привести Вас до возстановлення Гетьманства і співпраці з нами.” Честність політична це річ, для якої Ви вибачення не маєте. І коли я, не присягнувши Директорії, покинув свій уряд після того, як **Ви убили Болбочана, найспосібнішого тоді для возстановлення Держави вождя між Вами** — Ви помстились на мені жорстоко...

З листа В. Липинського до міністра закордонних справ УНР.

„...Факт розстрілу отамана Болбочана, котрий для мене став безпосередньою причиною моєї димісії — це тільки вище, видніше полум'я того процесу самопалення, в якому згорає наша хата...”

(Хліборобська Україна, книжка IV. Рік 1922—23, Відень, ст. 233).

Про Книгу Голубину

Значіння культу героїв і чи Симона Петлюру можна уважати національним героєм?

ЗМІСТ: Про Карлейла, що вчив Англійців значіння культу героїв. — Як його за те перед смертю пошанували Англійці, а як за те „пошанували“ наші ундисти пок. Томашівського. — Як всі народи від початку світа дивляться на героїв і що становить головне коріння героїства. — Розуміння героїства в старім Єгипті, в Китаю, в Японії, в Мексику, в Перу і в інших краях. — Цікава розмова Наполеона з ученими. — Про два головні роди повстання поняття героїства і про оден корінь обидвох. — Про грецького національного героя Тезея і про те, як він уратував свій нарід навіть по своїй смерти. — Про авторекляму як звироднення засади героїства. — Про найцікавішу з героїських билин українського народа і про те, які етичні засади голосить наша билина в звязку з героїством. — На злі діла благословенства нема! — 16 літ тому. — Як у нас на Україні можна було стати „головним отаманом.“ — Хто змовлявся з большевиками проти власної держави? — Що про се пише Винниченко? — Доки встояла наша стара державність? — Які наслідки мусить викликати поставлення на свічнику невідповідних взірців? — Цікава пісня про Книгу Голубину. — Ії коротка аналіза і примінення до того, що в нас діється і мусить діятися. — Як відносилися до Петлюри Томашівський і Липинський. — Тепер треба вибирати між тим, що своїм прикладом радили робити вони, і тим, що радять робити Кедрин і Доценко. — Як випадє вибір і що з того вийде.

W. K. LYPYNSKY
EAST EUROPEAN RESEARCH INSTITUTE
PHILADELPHIA, PA.

Мотто: „Між людьми нема більше морального ділання як верховодство і послух. Горе тому, що домагається послуху, коли послух йому не належить; горе тому, хто не хоче слухати, коли повинен слухати; бо кажу вам, що в тім є воля Божа, все одно як звучалиб пергамінові закони: внутрі кожного домагання, з яким чоловік звертається до іншого чоловіка, є або Боже право або диявольська кривда. Се не може нам принести ніякої шкоди, коли над тим подумаємо, бо се зустріне нас в усіх взаєминах життя.”

Thomas Carlyle.

Якраз в травні за чотири роки мине сто літ від хвилі, коли в Лондоні розпочав свої виклади про героїв мужицький син Тома Карлейл. Він ніколи не мав ніякого уряду у Великій Британії, не був властиво ні філософом, ні фаховим істориком, хоч деякі так його називають. А прецінь ніхто за весь час існування великобритійської держави не мав такого впливу на її суспільність, як мав Тома Карлейл. І то дивним дивом — мав той вплив, хоч ніколи не був популярний. А коли під впливом революції в 1848 р. почав він їдко висмівати демократію, філантропію, еманципацію Негрів і всякі політично-економічні теорії, тоді зі здивуванням відвернулися від нього навіть його нечисленні приклонники. Та в р. 1866 верхи англійської суспільности предложили

йому одиноке достоїнство, яке той дивний чоловік мав у своїм довгім життю: почесний ректорат в Единбургу, столиці його рідної Шотляндії. А в його 80-ліття вибили в Англії золоту медалю в його честь і звернулися з адресою до нього найвищачі уми не лише Великої Британії, але також з континенту Європи. А він усе своє життя був тільки — письменником.

За що ж його так шанували?

Вже з наведеного на самім початку вишивка з його думок бачить кождий, яке трудне завдання поставив собі той твердий мужицький син: Він постановив ні менше ні більше тільки збагнути корінь і ядро звязку між людьми, саму суть дисципліни, найбільшу загадку того, хто може наказувати і хто повинен слухати. Тут річ не в тім, наскільки Карлейл мав слушність а наскільки помилявся. Діло в тім, що він від часів упадку старогрецької думки і держави перший раз в Європі поставив виразно й основно ту справу і спробував дати на неї відповідь по силам своїм, по совісти своїй. І тому найбільші знавці його творів, як Schulce-Gävernitz, Busset, Hensel, називають його „пророком девятнадцятого століття”, а така велич як Гете пише про нього, що Карлейл се „моральна могутність першої якості”. Словом, хоч він не був „науковцем” у фаховім того слова значінні, то правдиві учені вважали його чимсь біль-

ше ніж ученим: відкривцем тайни людської дисципліни, що впорядковує й угрунтовує людське збірне життя.

А в нас від часу коли повставали наші геройські пісні і билини перший думав і вчив про поняття геройства Стефан Томашівський. Той сам, котрого недовго перед його смертю останними словами спалюжив в „Ділі” його власний ученик, що — розуміється — не скінчив студій. І під впливом того паскудження одержував покійний Томашівський вироки смерти, загрози публичного чинного зневаження і т. п. „вдячність”, хоч писав розумно й по совісти своїй. Писав 18 літ даром статті до „Діла“, а як його в нім спалюжили і покійний хотів оповістити спростування, то — відмовили йому місця в тім „найстаршій національній органі“, чого не робиться навіть супроти чужого ворога...

Заки представимо по можности коротко те, що думав і чого вчив найбільший з практичних мислителів Великої Британії, киньмо оком на те, що знаємо з історії культу героїв ріжних народів людства. Розуміється таких народів, що заслугували на ту назву.

У всіх народів все, що геройське, має якийсь звязок з Богом. То значить: е споконвічна глибока віра народів у те, що їх герої або прямо походили від Бога, або своїми ділами і всім своїм життям підносилися до Бога. Відси походить

стара віра найбільших народів Африки, Азії, Америки в те, що основники їх держав це сини бога сонця або неба (Єгипет, Китай, Японія, Старий Мексик, Перу). Відси походить віра всіх християнських народів в помазанників Божих. Вони не мусіли бути короновані золотими коронами. Зовсім ні. Далеко більше було помазанників Божих без формального помазання, без золотих корон. Все, що справді геройське, задержує свій внутрішній звязок з Богом навіть в часах, коли атеїзм заливає суспільність довкруги. Як відомо, французьку революцію підготували і перевели люди переважно наскрізь безбожні. Тому в описах тої революції зустрічається сцени точно такі самі як у большевицькій революції або й гірші. Нпр. в дуже докладних і удокументованих описах французької революції Тена можна зустріти й описи таких сцен як різання безрог на вівтарях для збезчещення Церкви. Річ ясна, що таку безбожність і таке відношення до Церкви внесли в народ інтелігенти, від великих панів починаючи (їх потому той народ прекрасно вирізував до ноги, цілими родинами). Отже зі споминів учасників єгипетської виправи Наполеона знаємо, що вчені, які з ним їхали, були переважно безбожники. І одного вечора на всі лади доказували в присутности Наполеона, що Бога нема. Коли вже перемололи всякі можливі „аргументи” і з вдоволенням замовкли, уважаючи

себе „побідниками”, тоді молодий ще Наполеон витягнув руку і показуючи на звізди сказав: „Ви дуже цікаво говорили, мої панове, але хто зробив те все?...” З того ясно, що той найздібніший з полководців білої раси мав у собі почуття дійсности. А було воно таке глибоке, що не боявся він навіть того, що оборона віри в Бога була тоді крайно немодна. І відважився мимо свого молодого віку заперчити старим ученим, які належали до вибору тодішньої французької інтелігенції.

Отсю рису внутрішнього, певного, твердого й безоглядного звязку героя з Богом, правдивого провідника з Божою силою, можна обсервувати від найдавніших часів аж по наші дні. В найдавніших часах той звязок проявляється в формі т. зв. гіпостази. Се грецьке поняття означає по нашому підставу, матерію або субстанцію, предмет або суть якоїсь яви, а в мітології фігуру, що повстала в народній уяві на підставі віри, що якась прикмета Божа воплотилася в якійсь людині. Нпр. прикмета Божої сили після вірування старинних Греків воплотилася в їх герою Гераклю. З того виробилася віра в Боже походження дуже визначних людей. Та віра мала за підставу очевидну правду, що без волі Божої людина не може мати ні визначної сили, ні визначного розуму, ні успіху в своїх ділах. У старих народів та очевидна правда одягнена легендою просто в фізичне похо-

дження від якогось бога або богині: нпр. непереможний і скорий Ахіль походив після старогрецького вірування від богині моря Тетиди. А японський нарід дотепер вірить, що його цісарська родина походить безпосередно від богині сонця.

Не тільки висше представлена гіпостаза була жерелом появи віри в героїв, але було також навпаки: то значить, що дійсні, історичні особи, які визначалися чимсь добрим і великим, хосенним для загалу, наближалися в уяві народа величию своєї праці, змагань і жертв до Божества. Потому їх ідеалізовано. В них затиралися людські риси — і так в уяві та вірі народа повставав другий рід героїв. Але як у першій роді героїв, точно так само і в другій роді героїв на дні росту тої віри мусіла бути якась правда. З самої бляги, з неправди, з ложі не виро-стало ніколи поняття геройства.

Як відомо, в великих епопеях Гомера виступає третій, вже ослаблений рід поняття героїв: там уже майже кождий свобідний чоловік, що чимнебудь визна-чається між товпою, уважає себе героєм та й інші його тим уважають. І рід таких людей виводиться знов від якогось бога. Значить і тут, в сім, вже розводненім, поняттю героя, все таки є якесь зерно правди, є щось правдиво-визначне, а не сама сірість і пересічність, без ніякої підстави до того, щоб виставати з товпи з успіхом фізичним або умовим.

З героями перших двох родів лучилася в народі віра в їх опіку у тяжкі хвили. І в тім була велика вартість тої віри в героїв. Нпр. в тяжкі години бою атенського війська з великанською перевагою Персів під Маратоном бачили Атенці появу свого старинного національного героя Тезея, того силача, що по старим повірям очистив Грецію від ріжних потвор і при помочі Аріядни убив мінотавра на Креті. На маратонських полях, коли страшна перемога Персів ось - ось мала задушити невеличку силу грецьку, привидівся Грекам їх давний-давний герой як спішить їм на поміч. Вони встояли в бою і виграла його.

Що се властиво було? Очевидно, се ділала любов їх батьківщини, святинь у ній, між ними святині Тезея, головно почитаного в Атенах, любов свободи Рідного Краю, сперта на знанню його і привязанню до нього, на знанню почавши від імливих передань про Тезея. Очевидно корінь тої сили був у святині. Там вона кристалізувалася й росла разом з вірою в слушність своєї справи, в своє національне „Я“, котрого Висша Божа Сила, раз його сотворивши, не могла випустити з опіки. І тому, коли те грецьке національне „Я“ побачилося окрилюване великанськими силами Персів і зрозуміло, що йому загрожує, тоді в ту грізну хвилю вистрілила з нього віра у Висшу Силу— і та віра спасла Грецію. Розуміється, Вис-

ша Сила се не привид. Вона справді дає опіку, але — тільки тим, що її варті.

В тім олицетворенню (гіпостатичнім або історичнім) визначної сили і вартости під опікою Божества — все значіння поняття геройства.

Первісно жерелом культу героїв були їх могили, потому їх храми, каплиці, кургани, будовані і насипувані не тільки над їх дійсними місцями спочинку. Потому храми й вівтарі зачали будувати монархам вже при їх життю. І так почитання геройства (в розумінні визначности) зачало переходити помалу в рекляму й авторекляму, що часто не мала під собою ніякої підстави, ніякої правди. І тоді починався розвал тих суспільностей, що таке допускали.

Мені невідомі суцільні праці, що обхоплювалиб поняття й історію геройства менше-більше всіх значніших народів на землі. Розуміється, така праця переходилаб сили не лиш одної людини але може й одного покоління. Бо в такій праці требаб представити, розібрати й порівнати великі й малі, ясні і темні твори ріжних народів з ріжних преріжних часів, а саме все, що збереглося по старих Єгиптянах, Вавилонцях і Китайцях, Магабгарату Гіндусів, Шагнаме Персів та численні оповідання Греків разом з їх двома великими епопеями, дальше численні „заги” скандинавські від Едди почавши та дуже численні епічні поеми і передання герман-

ських народів взагалі. Далі недавно зібрані старі билини наші, що їх останки збереглися в Московщині й на Сибірі, зовсім подібно як збірка німецьких героїських „заг“ збереглася в Норвегії під іменем „Тгідрексзага“. Вкінці наші народні думи з розмірно нових часів.

Найцікавіше з області понять героїства у чужих народів те, що найбільша героїчна поема старинного Риму (про Енея) витворена штучно, але розуміється також на підставі звязку з вірою у Висшу Силу і в атмосфері вже існуючих героїських оповідань з дійсно правдивою основою, оповідань про цілий ряд замітних героїв старого Риму.

А найцікавіша з героїських билин нашого походження се билина про Ілю Муромця. Вона очевидно українського походження, бо головні сцени її подій відбуваються на українській землі (Чернигів, Київ), говориться там навіть про город Кряків.

Та героїчна поема така дуже цікава і поучаюча щодо звязку душі простого народа з Богом і з етикою, а така у нас мало знана, що наведу бодай уривок з неї:

Кто бы намъ сказалъ про старое,
Про старое, про бывалое,
Про того Илью, про Муромца?
Илья Муромецъ, сынъ Ивановичъ,
Онъ въ сидняхъ сидѣлъ 33 года,

И пришли къ нему нища братія,
Самъ Ісусъ Христось, два апостола:
„Ты поди, Илья, принеси испить!”
— „Нища братія, я безъ рукъ-безъ ногъ!”
„Ты вставай, Илья, не обманывай!”
Илья сталъ вставать — ровно встрепанный,
Онъ пошоль, принесь чашу въ полтора
[ведра,
Ницей братіи сталъ поднашивать...

И выпилъ Илья безъ отдыха
Большу чашу въ полтора ведра.
Они у Ильи стали спрашивать:
„Много ли, Илья, чуешь въ себѣ силушки?”
— „Отъ земли столбъ былъ бы до небушки,
Ко столбу былобъ золото кольцо,
За кольцо бы взялъ, святорусскую
[поворотилъ!“
— „Ты поди, Илья, принеси другую чашу!“ ...
И выпилъ Илья безъ отдыха
Большу чашу въ полтора ведра...
Говорять калики перехожіе:
— „Будеш ты, Илья, великій богатырь,
И смерть тебѣ на бою не писана...”

Не сырой дубъ къ землѣ клонится,
Не бумажные листочки разстилаются:
Разстилается сынъ передъ батюшкомъ,
Онъ просить себѣ благословеньица:
„Охъ ты гой еси, родимый, милый батюшка!
Дай ты миѣ свое благословеньице!
Я поѣду въ славный, стольный
[Кіевъ-Градъ,
Помолиться чудотворцемъ Кіевскимъ,

Заложиться за князя Володимира,
Послужить ему вѣрой-правдою,
Постоять за вѣру хрестьянскую.“
Отвѣчаєть старой хрестьянинъ Иванъ

[Тимофеевичъ:

„Я на добрыя дѣла тебѣ благословенье
[дамъ,
А на худыя дѣла благословенья нѣтъ.

Поѣдешь ты путемъ дорогою,
Не помысли зломъ и на Татарина,
Не убей въ чистомъ полѣ хрестьянина...“

Перечитайте ще раз, але уважно, отсей уривок з геройської билини нашого народу! Бо то билина справді геройська і до глибини зворушлива. Її укладав такий простий чоловік, що навіть Спасителя просить „випити“. Розуміється, він говорить се з найбільшої прихильности, дає Богу й апостолам трактament, який уважає за найліпший. Він такий простий, що в наївности своїй силу свого героя мірить можливістю випити чашу в півтора ведра нараз, „безъ отдыха“. Та якийже той простий чоловік глибоко віруючий і який же він глибоко етичний! Якже твердо він каже устами батьківськими, що на добрі діла благословення дасть, а на злі діла благословення нема. Якже гарно каже він, щоб „не помислити злом“ навіть на Татарина. Се не значить, щоб не боротися з ним, о ні! Бо в тій билині є надзвичайні, казочні описи боротьби з розбишацтвом. І якже той простий чоловік, творець геройського поняття, знаме-

нито вимірів і влучно вдарив гвіздь по головці, кажучи, „не убий в чистім полі хрестянина”. Так! Се дійсно головна річ у відношенню між людьми взагалі, а між своїми особливо: бо всякі інші злочини можна бодай в дечім направити, а злочину убийства направити не можна... Та се не значить, що той простий творець геройської билини був якийсь мягкотілий пацифіст. Зовсім ні! Він творить постать геройського борця, благословенного самим Богом на бої й перемоги. Творить постать борця-патріота, котрий мріє поїхати в „славний стольний Київ“, — щоб там наперед помолитися київським чудотворцем, а потому „заложитися за князя Володимира, послужити йому вірою-правдою.” В якій цілі? Щоб „постояти за віру християнську.” Значить — чистий ідеалізм в цілях. Нема найменшої згадки про „земельку“, якою літами розпалювали до злочину наш нарід модерні інтелігентиреклямісти, аж поки не довели народ до руїни і в пропасть. А старий простий творець геройської билини і богатирської постаті Ілії думає і вчить так поступати, як учив Христос Спаситель, кажучи: „Шукайте царства Божого, а все инше дасться вам.”

Так думає творець правдивої геройської билини. Він визначає перед героєм своїм чисту ідеальну ціль: постояти за віру християнську. Визначає йому органічну національну команду в особі свого мо-

нарха Володимира і каже послужити йому вірою-правдою, — а не так, щоб урішаючи хвилю удаючи приятеля умовитися з ворогами і його власну зброю проти нього обернути, як се сталося за нашої пам'яті під Києвом в 1918 р.

На таких богатирах, як той творець героїської билини про Ілію, спиралася державна могутність наша, бо ні Володимир, ні Святослав без таких нічого булиб не вдіяли. То на них стояла велика держава наша, сягаючи від ріки Ваги на Чехословаччині аж по гори Кавказу і в далекі ліси фінських племен — на рік дороги від Галичини. То на тих правдиво героїських душах полягала орієнтація наших сил, що без мапи і бусолі знали куди йти серед непроходимих лісів, болот і рік розлитих, серед бездоріжжя і серед найдикших орд.

Колиж повстала та прецікава героїська билина наша? Вона наростала на нашій українській землі найменше 500 літ. Зачала наростати вже за Володимира, „ясного сонечка”, або незабаром по нім, і наростала віками: бо згадується в ній не лише „стольнокиївський князь Володимир”, але й Бату-хан і Золотая Орда і козаки-осаули і отамання їх і „Соловей разбойник, Одихмантьєвъ сынъ”, як символ страшної деморалізації, розбишацтва й анархії:

„Воскричалъ¹⁾ злодѣй-разбойникъ по звѣринному:

¹⁾ Пропаганда! „Бей жидовъ, спасай Россію!” (Україну і т. д. в різних варіантах. „Бий панів, спасай Україну!” і т. п.).

Что есть людишекъ, мертвы лежать”²⁾

Наш простий творець героїської білини розумів як перше завдання „стольно-київського князя” безпощадне винищення деморалізації, розбишацтва, анархії.

Так... То на таких стояла державність наша в часах, коли ми самі себе шанували і всі нас шанували. Тоді від гори до долу панувала така думка про героїство, як виложена в сій простій білині, що мов фонтанна-водограй бухала з народних нідр, освіжувала та переймала всю націю нашу — і виносила її на чисті висоти етики й ідеалізму. Так... Ми тоді були нацією.

Я навів з народної білини поняття героїства на те, щоб показати, як нічого спільного з тим поняттям не мав і не міг мати Симон Петлюра. Та щоб хто не

²⁾ Героїчна білинка про паралітика, що став найбільшим свлячем, се староарійське етичне добро. Слід подібної білини мали відкрити також в Ірані. Та вона наскрізь наша, тільки дійшла до нас в такім стані як дорогоцінний свічник зі щирого золота і прекрасно різьблений, лише страшенно зімнятий. Ясновидючість геніяльного автора тої білини така дивна, що подібну силу стрічаємо в творчості народів тільки дуже рідко. Нпр. звертає увагу, що тип, який олицетворює розбишацтво, має в сій героїчній білині прегарну назву „Соловій”: він наперед солодко вколисує свою жертву пропагандою мов соловейко пісеню, а потому як не „воскричал злодій-разбойник по звіринному”...! І все змертво докруги. Звертає увагу також назва того злодія по батьку, „Одихмаптьев син”: корінь поняття „мантити”, „мантій.”

подумав, що я хочу негативно схарактеризувати того чоловіка тому, що я католик а він був, мовляв, православний, або тому, що я монархіст, а він був, мовляв, республіканець, наведу тут характеристику Петлюри, що її оповістив я друком тому літ 16. Тоді не був я ні католиком ні гетьманцем, тільки правовірним радикалом, отже між поглядами моїми і Петлюри ніяких різниць не було. Ми тоді оба таксамо дивилися на світ і він православну Церкву, в котрій уродився, уважав за те саме, за що я католицьку, котра знов мені дала метрику уродження.

Отже в моїх споминах „Рік на Великій Україні” оповістив я ось яку характеристику правительства Петлюри і його самого :

„Під днем 16 червня 1919 р. маю таку характеристичну записку: Звидів я український університет у Камінці. Наші професори оповідали мені всячину, а м. и. таке: Большевики обєрігали український університет. Забрали тільки папір. Коні теж забрали, але дали потому краці. Університетського поля не дозволили зайняти, срібних і золотих монет теж не зареквірували. Зате наша українська влада зробила без дозволу ректора трус і коли ректор протестував, заявила, що силою вломиться. Арештовано проф. фізики Маліновського і його асистента, хоч вони політикою ніколи не займалися... Мартос просто зруйнував університет, забороняючи на час видати приречевий міліон, але півтора міліярда мав для всяких отаманів... Університетську друкарню зареквірували нам, але друкарень приватних спекулянтів ні! Весь папір хочуть нам брати і студенти підручників не матимуть... Таке відношення до українського університету було

очевидно тому, що між професорами його були с. еф-и, яких підозрівано о вороже відношення до уряду. Такі й гірші справи не були тайною.³⁾

В тім часі Гол. От. Петлюра і по два рази в добу приїздив до Диктатора (Петрушевича) з просьбою о допомогу проти большевиків, приїздили і його міністри, прирікаючи все, чого Диктатор хотів. Рівночасно преса тогож уряду — вона вся видавана була на урядові кошти „вія” партії — лаяла того Диктатора в страшний спосіб, закидуючи йому катування людей і інші несотворені річи. Будучий історик матиме психологічну загадку, переглядаючи ті лайки й рівночасні просьби о допомогу. Тимчасом тут нема ніякої загадки: в тім уряді засідали переважно люди, які до ніякого, навіть звичайного, діла не надавалися — і тільки. Декого з них треба було ще післати в школу, щоб навчився бодай згрубша того, що повинен знати кождий урядовець, не то ресортовий міністр. А декого треба було дати в поправче заведення і по можности довго не випускати, піддаючи відповідні книжки й товариство та можливість солідної праці без мелення язиком над тим, про що не маєть ніякого поняття. Відповідальність за цей кабінет паде виключно на Гол. От. Петлюру, який його іменував (хоч міг був з наддніпрянських Українців зложити дійсно світлий кабінет).⁴⁾

Властиво диктатором Директорії був Петлюра, що не церемонився з товаришами (по відході Винниченка; до того часу Винниченко мав абсолютну перевагу над ним). Петлюра, літ около 38, сухий, середного росту, з вигляду симпатичний, освіта: якийсь російський духовний семінар і короткий час філософічного факультету у Львові, як надзвичайний слухач; в правильнім війську, як боевий старшина, ніколи не служив. Робив вражіння чоловіка слабого, але на

³⁾ „Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції.” Відень, 1920 р Видання „Українського Прапора.” Ст. 161—2.

⁴⁾ „Рік на Великій Україні.” Ст. 178—9.

гріш не лакомого. Говорив без запалу і неясно, — як дишльомат старої школи. Від часу як я з ним розстався на університеті аж до часу стрічі з початку повстання знав я за мало його розвиток, щоб осудити, чи спосіб його говорення був наслідком слабого знання чи обережності. В часі війни, а саме з початком 1915 р. коли я був у Стокгольмі, висланий туди як інформатор скандинавської преси „Союзом Визволення України”, скомунікувався я з ним листовно (він був тоді в Москві, здається при цензурі листів або при постачанню) й одержав від нього досить великий лист. З нього було видно, що Петлюра був тоді проти німецької орієнтації (лист цей переслав я „Союзови” й він був в його архіві). Вже тоді підчеркнув Петлюра, що між українським народом по обох боках Збруча є прірва. До Галичан відносився все якось невиразно, імлісто. І не закидав їм нічого (як це робив Винниченко) і не: любив їх і не: не любив їх. Сильної індивідуальності не було в нім чути, бодай я не відчував її ніколи. Спорі закінчував усмішкою, яка вказувала на недостачу аргументів. Особено супроти Винниченка він їх не мав і як був противної думки, то говорив: „Військо так хоче.” Аргументація його в різних дискусіях була все слаба, непереконуюча. Але в українську справу вірив, навіть тоді, коли все валилося й коли всі тратили віру. В кожній його бесіді без виїмки приходили слова: „Я певний, я глибоко переконаний в цьому” і т. д. І та віра, якої він зрештою уаргументувати не умів, була найлучшим у нім. Найгіршим його блудом уважаю те, що сильно любив „прийдіте поклонімся.” Через це відтрочував від себе всякі твердіші характери, яким через уста не переходив титул „Батьку.” Згодом усунулися з його оточення майже всі люди з розумом і самопошаною. Остало при нім двох-трох людей, з якими можна було говорити. Але й вони ледви видержували в тій атмосфері, що я знаю від одного з них, який жалувався мені на це багато разів, причім я все наклонював його, щоб держався поки мо-

же. Решта оточення Петлюри почала діставати якогось преторіянсько-цезаристичного завороту голови до тої міри, що неприємно було говорити з ними — тим більше, що були це люди переважно з малою освітою й величезною зарозумілістю, якісь квадратові, манекінові лоби, до яких шкода було кожного слова: переконати їх в чім небудь було трудно, а як навіть це удалося комусь, то все одно: нічого путнього вони не в силі були виконати. — Легендою є, немовби Петлюра мав тривалу популярність між народом. Ця легенда походить з двох жерел: з видавництва, роблених за урядові гроші і з того, що селянство, притиснене ревізіціями большевиків, дійсно висловлювалося: „Ех, коби прийшов Петлюра!“ Але як тільки його війська десь прийшли, зараз мали ми реляції, що селяни висказувалися так: „І хто його вибрав Петлюрою?“ (це ім'я уважали назвою достоїнства). Навіть в найближчих околицях лучалося мені самому чути від селян: „Ех коби вже раз настав хтось, когоб ми мусіли слухати!“ Ба, що більше: лучалися арештування на вулиці людей, які в сварці говорили оден до другого: „І чого ти вчепився мене як Петлюра України?“ — Організаційного змислу в нім не було. Доказують це такі факти, як те, що майже до кінця не організував ні одной старшинської школи, ні одной військової кадри (СС. зробили це в Кременці самі), хоч іще в Києві зверталося на це увагу і то пераз і не два. — І не дивниця. Був це чоловік, який військового діла не знав. Щож він весь час робив? Їздив часто на фронт і займався більше політикою. Особливо виїздив тоді, як заносилося на якісь непорозуміння або скандали, коли його присутність якраз булаб придалася. Його „принціпом“ було: „fortwursteln“ або „якось то буде“⁵⁾ — Цеї правдивої характеристики бувби я з тактичних оглядів не поміщував тепер, бо знаю, як на Укра-

5) Пор. брошуру Дра А. Мишуги: „Похід укр. військ на Київ“, а саме, як не відповідає на пекучі питання і т. п. факти.

їні трудно видвигнути якесь популярне імя на довгий час і більший простір. Одначе я переконаний, що [той] чоловік... — вже не може відограти доброї ролі в історії нашої нещасної землі. (Тої думки були й всі світі люде, яким я показував цю характеристику перед оповіченням її, щоб не на мене самого в моім вутрі падала відповідальність за евентуальну невчасність wypowiedженої правди. Зрештою — не все я ще сказав, що мігби сказати).⁶⁾

Якже така людина могла стати головним командантом українських сил та ще до того в таким небезпечнім часі? Чи не було на цілій Великій Україні дійсно здібних військових людей, що розумілися на військовім ділі і малиб почуття відповідальности? Як могло статися те, що сталося?

Такі питання можна чути ще й тепер. Отже треба на них відповісти. На Україні були в тім часі військові люди з фаховим знанням і почуттям відповідальности, без усякого порівняння здібніші від Петлюри, розумніші, більше освічені та більше репрезентативні. А Петлюра одержав страшенно для него невідповідний високий уряд начального команданта українських сил тому, бо тоді на Україні високі уряди розділювано по партійній приналежности. Хто не належав до ніякої соціалістичної партії, той не міг одержати вступу до правительства, хочби не знати як розумівся на своїм ділі. Петлюра в своїй молодости належав до РУП (Револуційної У-

⁶⁾ „Рік на Великій Україні”. Сторони 188-192.

країнської партії), а потому до соціалдемократії. Всі українські соціалістичні партії в тім часі були антимілітаристичні, то значить переняті противійськовим духом. А то з двох причин: а) вони малпували противійськові кличі соціалістичних партій західних країв Європи (де ті партії могли собі дозволити на такі кличі, бо їх державні народи мали свої прекрасні армії); б) наші соціалістичні партії потрібно не любили війська: по перше тому, що так їм казала чужа доктрина, а вони самостійно думати взагалі не вміли, по друге тому, що військо — било їх в часі всяких демонстрацій, по третє тому, що військо на всіх землях України було в руках чужинців. Тому між українськими соціалістами (тай чи тільки соціалістами?) належало до доброго тону по можности викручуватися від військової служби і взагалі військовими справами не займатися і на них не розумітися. Наші соціалісти і не тільки соціалісти дивилися на військових фахівців згори. Залюбки пускали в рух про них приповідку: „Мав батько трох синів, два були мудрі, а третій пішов до війська.” Себто третій був в їх очах такий дурний, що нігде не міг знайти собі місця і тому мусів іти до війська. Отже хто не був у війську або й був та нічого не навчився, той уважав себе тим „мудрим”, що має право згори дивитися на „дурнів”, що розумілися на військовім ділі. Не дивота, що коли настала війна,

то в рядах наших соціалістичних партій були самі „мудрі”, що ні в зуб не розумілися на військовій справі. До тих „мудрих” належав і Симон Петлюра. Але що в тих часах брали до війська і „дурних” і „мудрих”, отже Петлюра поводився так, щоб причепитися до якоїсь військової канцелярії. Ту свою ціль осягнув. Там побачив, що се не так зле бути генералом: і жовніри шанують і люди бояться. Відтоді Петлюра ходив залюбки у військовім піджаку. Річ ясна, що в соціалдемократичній партії (з неї він то виступав, то до неї зголошувався, як йому було ліпше) не було й таких „військових” як Петлюра. Отже коли прийшлося обсаджувати високий військовий пост, то в соціалдемократичній партії сказали собі: „Таж у нас є Симон Василевич, він щось спільного має з військом.” Так Петлюра вийшов на команданта велико-української військової сили. В тамошній партійній атмосфері взагалі не було можливости позбутися Петлюри з війська, навіть якби був появився геніяльний фаховий полководець. Коли Петлюра раз викарабкався на пост „головного отамана”, тоді справа параліжування нашої військовости була вже зовсім самозрозуміла. Тільки ті правдиві військові, що мали в собі дуже велику дозу самозапertia, могли якийсь час служити під командою чоловіка, який поняття не мав про військові справи і навіть мапи військової читати не вмів. Але

й такі люди не все могли видержувати. Про якісь операції на фронті, про якісь військові пляни в голові Петлюри очевидно шкода було й говорити. А що діялося у війську Петлюри за фронтом, про це ще й тепер прикро писати.

Словом, я як очевидець і знакомий Петлюри від молодих літ можу з чистою совістю прилюдно написати, що був це чоловік взагалі мало здібний — і проф. С. Томашівський мав повну слушність, коли зараз по смерті Петлюри написав: „Він був одним з головних гробокопалів української державности.”⁷⁾ Він був оден з головних винувників втягнення галицьких Січових Стрільців (СС) в повстання проти своєї держави і по заломанню тої держави винувник масового винищування української нації.

Аж до видання тритомових споминів Винниченка п. з. „Відродження нації” в 1920 р. не знав я, що ініціатори повстання проти Гетьмана були в змові з большевиками проти власної держави. Ту змову робили і держали вони в великій тайні перед нами, Галичанами. Ось що про це написав потому Володимир Винниченко:

„Тут мушу згадати такий момент. Підчас підготовки повстання, шукаючи скрізь з усіх боків забезпечення успіху своєї справи, ініціатори руху ввійшли в переговори з представниками російської совітської мирової делегації Х. Ра-

⁷⁾ Гл. „Нова Зоря” з 6.VI. 1926. Рік I. Ч. 21.

ковським і Д. Мануїльським (пізнішим головою III Інтернаціоналу — Ред. „Н. З.”) для координації наших виступів підчас повстання. Вони згоджувались піддержувати нас не активно, а у силенням своєї розвідчої діяльності на фронтах, щоб тим притягати увагу німецько-гетьманських військ. Вони зобов'язувались визнати той лад, який буде встановлено новою українською владою й абсолютно не втручатись у внутрішні справи Української Самостійної Народньої Республіки. (А наші мудрці повірили їм! — Ред. „Н. З.”) З свого боку ми обіцяли легалізацію комуністичної партії на Україні. Д. Мануїльський, з яким я переважно вів ці переговори, пропонував мені грошей на піддержку справи, а також поїхати на кордон для підписання цього договору.”⁸⁾

Се тепер для нас менше важна річ, чи брали вони від большевиків гроші на розвал української держави, чи (як пише Винниченко) не брали. І менше для нас важна тепер річ те, що Петлюра потому не хотів іти дальше з большевиками, очевидно тому, що думав у своїй наївності, що УНР вдержиться під його розлізлюю „командою” (а в большевиків треба було слухати, там дисципліна була остра). Досить, що ініціатори повстання проти української держави, яку закроїла Німеччина і хотіла вдержати Франція,⁹⁾ видвинули на своє чоло Петлюру, — і Петлюра зруйнував ту свою державу. А

⁸⁾ В. Винниченко: Відродження нації, III, ст. 158—159.

⁹⁾ Гл. про се статтю С. Томашівського п. з. „Петлюра, політичний некрольог”, напечатану в його книжці „Під колесами історії” й печатану в „Н. Зорі” ч. 933 з Ю. V. 1936.

вжив до того обдурених галицьких дітей і ні слова не сказав про те Галичанам, що повстання проти Української Гетьманської Держави було розпочате в змові з большевиками...

Подібно жажливої ехидности нема в історії ні одного знаного нам народу. І нема подібно жажливих наслідків.

Та все те відходить на дальший плян, усувається в тінь перед новим жахом, який тепер твориться. Маю на думці намагання піднести Петлюру на високий свічник українського національного героя! Се щось таке страшне, що нічого страшнішого нема в цілій українській історії. Бо нищення нашої землі Печенігами, Половцями чи Татарами при всім страхіттю того нищення було тільки фізичним актом. Той страшний фізичний акт мав очевидно також погані моральні наслідки, але мав і добрі: викресував з нас опір, кристалізував нові українські сили до боротьби з тим степовим злом, що сунуло від Сходу, витворював блискучий ідеал борця з тим злом: ідеал борця під іменем Володимира, „ясного сонечка”, що боровся з Печенігами, ідеал борця під іменем Володимира Мономаха, що боровся з Половцями, ідеал борця-козака, що близько півтисячеліття боровся з Татарами. Та нікому з Українців не прийшло на думку ідеалізувати нпр. руїтника Печеніга, або руїтника Половця як мнимого „оборон-

ця” української державности. І тому наша державність встоялася. Встояла вона і під напором найбільшої зі всіх татарської грози — і булаб встояла по сей день, якби не те, що між нами появилися тоді „татарські люди“. То вони разом з такими агітаторами як перемиський бунтар Митуса ідеалізували татарських руїнників самим фактом бунту проти своєї державної влади. По такім моральнім злочині не могла наша державність встояти довше як три покоління, бо сказано: на потомках потомків твоїх відібу злобу твою.

І не встоялаб довше наша українська народність або як дехто каже нація, колиб так руїнникам удалося видвинути Петлюру на високий свічник українського національного героя й утвердити його як взірець поведення в очах нашої молоді та взагалі будучих поколінь. Такого морального чи радше неморального удару ножем з нутра в само серце нашого племені навіть се туге плем'я не видержало. Се не шутка, не жарт і не гра слів. Так говорить не тільки найбистріший умом історик нашої землі, Томашівський, що виразно пише: „Це проблема дуже серйозна (питання чи характеристика по статі Петлюри буде в очах Українців позитивна, чи негативна). Тут — бути чи не бути українській нації”.

Так говорить не тільки найбистріший розум історика, якого в сих кривавих ча-

сах видала Галицька Земля. Так говорить також звичайний, хлопський розум, коли хто його має. Бо яке значіння може мати видвигнення Петлюри на високий свічник, на яким всі розумні народи ставляють своїх героїв?

А ось яке :

Чейже нема між нами аж такого наївного чоловіка, який повіривби, що можна вдержати в тайні перед 40-мільоновим народом, хто такий був Петлюра на правду, без фальшивої реклями, яка була його вартість і що він в дійсности зробив. Отже колиб тепер навіть удалося сфальшувати правду й обдурити свій власний заголюканий нарід, то правда скорше або пізніше впливе наверх. Але тоді та правда може бути страшна в своїх наслідках, бо вона може відділити низи від провідної верстви, відділити під найстрашнішим, бо правдивим кличем: „Ви тяжко обдурили нас! Ви на отрую показували нам як на силу і лік!” Коли така думка увійде в наші народні маси, тоді вже не допоможе навіть те, якби провідна верства завернула з дороги фальшу і стала чиста як слеза. Бо раз горизонтально розбите племя вітрілоб уже скоро з обидвох боків і розсипалосяб нестримно як звітрілий камінь-пісковець, або як порохно вже навіть на топливо непридатне. Розклад, під формою взірця вложений в очи, в мозок, в серце і в душу молоді слідоючих поколінь, мавби у практиці страшні

наслідки. Молода людина нашого племені, пізнавши правду, приходила б з правила до таких висновків: Отже у нас можна навіть в рішучі хвили свого народу бути в спілці з тими, про котрих знається, що вони в змові з чужими ворогами розваляють державу мого народу, — можна сягати по найвисшу владу у війську і взагалі всюди, в кождім званні, не маючи найменшого поняття про обовязки звязані з таким становищем, — можна розгубити в крові найкращі сили свого народу і все його майно, можна втрутити той нарід в найстрашніше нещастя, — і за те дістатися на високе місце провідника-героя! Коли так, то дякую.

І тут наступить небувала розтіч. Одні відвернуть очи від такого позорища ніде не виданого — і підуть геть. А другі скажуть собі: „Коли так можна спекулювати, то й ми так будемо”... І тоді зачалосьб видовище, яке показує нам зеркало історії кожного назавше розложеного народу. Страшне видовище й позорище. А добре воно тим, що на щастя вже не дуже довго триває...

Можна зрозуміти бажання несвідомих людей, мати героя перед обличчам свого народу, мати взірець в боротьбі і змаганнях. Та лучше не мати покищо ніякого взірця, ніж мати фальшивий. Бо коли нема ніякого уособненого взірця, тоді на місци його можна поставити сам акт зриву до боротьби за свободу або

такий акт як бій нашої молоді під Крутами. І з тим можна йти у мандрівку століть, бо воно правдиве й чесне. Та не можна йти довго з фальшивою реклямою, з брехнею, з отрутою внутрі. Сего не видержавби ніякий організм, навіть найсильніший.

А хто думає, що для прославлення своєї національної справи треба доконче олицетворення її в поодиноких особах, той також має з чого вибирати в цікавій історії нашій. Є Святослав Завойовник, що дав нації нашій таку „гльоар” (славу) як французькій Наполеон, — Святослав, блискучий лицар без страху і без риси на характері своїм! Є Володимир Великий, котрого наш народ не даром називав „Володимир, ясне сонечко”, чоловік великанського формату, котрому за велич і діяльність його сміло можна простити все, що зробив перед приняттям Христової віри: знаєж Церква святих і з великих грішників. Такі власне найбільше людські, найбільше близькі всім нам. І є Ярослав Мудрий, наш просвітитель великий, основник бібліотеки. За нього наша земля була така культурна, що по свідочтву парижського Архiepіскопа-очевидця — перевисшала Францію. І є в нас Володимир Мономах, наш символ переняття влади над світом від Византії, чоловік, що жертвував інтересами своїми і роду свого, щоб тільки піднимати всю землю нашу проти степового руїнництва.

І є в нас Ярослав Осмомисл, що його найбільший поет і найбільший патріот нашої старини аж не знає як величати в Слові о полку Ігоревім з великої любови і пошани. І є у нас Роман Великий, батько Данила, найбільший зі всіх наших князів, котрі скінчили трагічно. І є син його, король Данило, котрого літопись наша, скупа на похвали і навіть на слова признання, називає „першим по Соломоні.” І є Мстислав Удатний, найбільший вікінг між князями, благородний, великий, енергійний, що вступався за покритвдженими від Новгорода аж по Перемишль.

Всі ті блискучі постаті щось збудували, щось доброго зробили, щось дали великого нації нашій і землі. Та чомусь ніхто не палиться до пошани памяти їх, якби схиблений ум провідної верстви знаходив приемність тільки в підношенні того, що борсало ногами в судорогах нездарства. Акеж це симптоматичне — і страшне!

А хто хоче доконче героїв новішої доби, козацької, той прецінь має дивно велику і грізну постать Хмельницького-Хмеля; про нього польські Єзуїти написали, що здібности його межують з надприродними: а вони знали його, бо він вчився в їх школах. І збудував той Хмель державу нам удруге, збудував без нічого, без шапки втікши з тюрми. Се будівничий величезного формату і ума: лише смерть не дала йому освободитися з московської „приятни.”

А хто хоче доконче мати героя за-
приятного з Польщею, той має його в о-
собі культурного Гетьмана Конашевича,
що перший привіз друкарню в Україну, що
боронив і нас і Європу перед грізним на-
ступом степу. Він перший зорганізував мі-
літарно козаччину на більшу міру — і життя
своє віддав в боротьбі зі Сходом, спільній
з Поляками.

Є з чого вибирати — і не треба бре-
хати, бо лож не збудує нічого.

І чогож чіпатися руїтника, що зава-
лив державу нашу, тай вести свій нарід
на поклін перед тим ідолом? Перед си-
нонімом безвірства, знищення й нещастя...
Чому?

І не думайте, що так мовляв голо-
сить чоловік „під впливом католицьких
догм“. Я нарочно поставив на самім по-
чатку сеї статті виписку з твору Кар-
лейла: його ніяким чином не можна на-
звати прихильником Риму, Апостольської
Столиці, католицизму. Але й він гово-
рить тесаме, що католицький історик і
католицький публіцист. А саме каже він:

„Се під кождим оглядом правдиве, що ре-
лігія чоловіка найважніше, що для него входить
у рахубу. Для поодинокого чоловіка й для ціло-
го народу... Це в усіх випадках основне для
нього, це творчо формує все инше... Спосіб, яким
він чується звязаний з невидимим світом, не от
міра сего. І кажу вам, що коли мені скажете,
яка та його релігія, то я вам майже докладно
скажу, який той чоловік і якого рода ті діла,
яких він довершив. Тому і щодо поодинокого
чоловіка і щодо цілого народу питайте наперед:

Яку релігію мали вони? Чи було се поганство, многобожів, себто лише змислове уявлювання таємниці сего життя, і в тім як головний складник сила природи? Чи було се християнство, то значить віра в невидиме. І то в те невидиме не лише як в дійсне, але як в одинокі дійсне... Чи був се скептицизм, то значить непевність і тужливе розпитування, чи взагалі є який невидимий світ? Чи був се сумнів у тім всім, або може невірство й отверте заперечення? Відповіді на ті питання значить відкрити душу чоловіка і народу."

А якуж віру мав Петлюра? Написав про се ще за його життя його товариш Володимир Винниченко, що разом з ним належав до тої самої партії і разом з ним засідав у Директорії. Він у першім томі споминів своїх, у шестім розділі, у третім уступі його п. з. „Національні герої“ в ванні славословія — пише виразно, що Петлюра був масон.¹⁰⁾ Чи Петлюра се заперечив?

Гадаю, що для католиків Українців сего одного досить, щоб раз на завше усунулися від усякого святкування Петлюри як „національного героя“ — з тої простої причини, що члени масонських льож екскомуніковані по приписам нашої Церкви. А защо їх екскомунікується, се вже добре знають Апостольська Столиця і всі католики, бо Святі Отці нераз публично висказувалися про се. Отже сумніваюся в те, щоб знайшовся такий гр.-католицький Єпископ, який при-

¹⁰⁾ Гл. В. Винниченко, Відродження нації III, ст. 162.

людно відправивби Богослуження за Петлюру як знаного масона або взагалі причинився до його гльорифікації як „національного героя.“ А колиб і таке трапилося, то булоб воно очевидно наслідком непоінформованости, значить помилки. Тесаме відноситься і до всіх гр. - католицьких священиків. Тай взагалі всім вірним католицької Церкви відомо, як мають ставитися до масонів. Оскільки знаю, то також поважні православні люди мають на масонерію такий погляд як католицька Церква.

Одначе і без масонства Петлюри е доволі причин для всіх Українців, щоб відсунутися від почитання того чоловіка як „національного героя“. А хто думає, що народ можна загіпнотизувати і що він буде уважати героєм кожного, котрого йому „як героя представити“, того поучить, що так не е, стара народна пісня про Книгу Голубину. Ось вона:

Восходила туча сильна, грозная,
Выпадала Книга Голубиная,
И не малая, не великая:
Долины книги сороку сяжень,
Поперечины двадсяти сяжень.
Ко той книгѣ, ко божественной,
Сходилися, соѣзжались
Сорокъ царей со царевичамъ,
Сорокъ поповъ, сорокъ дьяконовъ
Много народу, людей мелкіихъ,
Христіянъ православныхъ.

Никто ко книгѣ не приступится,
Никто ко Божьей не пришатнется.
Приходилъ царь Давыдъ Есеевичъ:
До Божьей до книги онъ доступается,
Передъ нимъ книга розгибается,
Все божественное писаніе ему

[объявляется.

Еще приходилъ ко книгѣ Володимир князь,
Володимиръ князь Володимировичъ :

„Ой ты гой еси, премудрый царь!
Премудрый царь, Давыдъ Есеевичъ!
Прочти, сударь, книгу Божию,
Объяви, сударь, дѣла Божіи,
Про наше житіе, про свято-Русское,
Про наше житіе свѣту вольнаго!
Отъ чего у насъ начался бѣлый вольный

[свѣтъ?

Отъ чего у насъ солнце красное?
Отъ чего у насъ звѣзды чыстыя?
Отъ чего у насъ ночи темныя?
Отъ чего у насъ зори утренни?
Отъ чего у насъ вѣтры буйныя?
Отъ чего у насъ дробень дождекъ?
Отъ чего у насъ умъ-разумъ?
Отъ чего наши помыслы?
Отъ чего у насъ міръ-народъ?
Отъ чего у насъ кости крѣпкія?
Отъ чего тѣлеса наши?
Отъ чего кровь руда наша?...“

Хто створив отсю дивну пісню про
„Книгу Голубину“, про життя таемницю?
Очевидно такой простий чоловік, що величину книги брав за доказ величини її вартости. І тому власне уявляв собі, що

та найрозумніша з книг мусіла мати найменше 40 сяжень довжини і 20 сяжень ширини. Той простий чоловік очевидно лиш зі слуху чув щось про царя Давида і про князя Володимира (котрого називає „Володимировичем”, щось таке як „Іван Іванович”). Отже навіть такий простий чоловік ставить такі питання як про „життя вільного світа” і про те, як у нас зачалося таке життя. А потому слідує ряд запитів про космогонію і взагалі про ріжні явища природи. Потому той простий хлоп чи може рибак або пастух завдає питання про наш ум - розум — і про те, від чого походять наші помисли і відки береться мір-народ і доходить до соматології одиниці. І запитує навіть про такі річи як про кольор нашої крови („от чого кров наша руда?”)

Зміст його запитів цікавий і дуже поучаючий. Та ще більше порядок його думок.

Порівняйте порядок тих його роздумвань і запитів. На самім початку хоче він довідатися про основу („отъ чого”) вольного світа своєї батьківщини. І зовсім слушно: бо коли нема свободи в країні, то під нагайкою гнобителя вивітріє кождому з голови всяка думка, а остає тільки собаче, підле бажання жити і їсти. Ось чому в порядку дійсної льогіки той простий хлоп (що вартість книги мірить її величиною, на сяжні!) хоче наперед знати про „наше житіє”, про „святору-

ський вольний світ”, а щойно потому займається космогонією і появою людини на її тлі. І то наперед говорить про духа людини (ум-розум, помисли!), а щойно потому про тіло, про соматологію. І все задержує порядок в тім, що говорить: наперед про тверду субстанцію, кости, потому про мягку субстанцію, тіло, потому про плинну субстанцію, кров нашу.

Такий строго консеквентний, розумно-упорядкований, глибокий і широкий спосіб думання має простий наш хлоп, вже в дуже давних, „темних” часах. Придивіться добре тому способу думання нашого хлопа чи пастуха, ви, панове, з університетськими посвідками й титулами, що взиваєте свій нарід, аби йшов почитати й шанувати — руїтника як героя!

Придивіться тому. І тоді відповідajte собі на питання, чи той простий народ не загляне вам в душу глибоко-глибоко і чи не пізнає причини, задля котрої ви поручаєте йому отрую як лік... Ви грубо помиляетеся, коли думаете, що простий хлоп і робітник не пізнається на тім, не плюне, не відвернется і не скаже: „Ви гірші від большевиків!”

А до тих наших людей і організацій, що в тяжкій праці своїй не мали ні часу, ні змоги довідатися правди про роботу і рекляму пустого амбіціонера Петлюри, скажу отсі слова: Се не гріх, коли ви без своєї вини не пізнали найновішої історії свого нещасного народа. І не гріх те, коли

ви навіть підносили свої чесні руки прирікаючи шанувати і почитати те, що на пошанівок і почитання не заслугує. Та тяжким гріхом супроти вашої власної совісти, супроти душі, супроти Бога і народу свого булоб, якби ви, пізнавши правду, дальше йшли за тими, що кличуть вас до злого діла, до страшного діла.

А що тут правда, — показує вам ізза могили розум найбистрішого умом чоловіка, якого видала наша Галицька Земля. І показує поступок пок. Вячеслава Липинського ще в часі коли він був при повних умових силах: він, фанатик української державности, що служив тій державности навіть тоді коли руїтники завалили Гетьманство, уважав морально неможливим оставати довше на становищі посла УНР по убиттю Болбочана. Страшна ехидність у переведенні того морду полягала також на тім, що того невинного полководця наказали розстріляти — галицьким здисциплінованим хлопцям. Вони серцем відчували невинність того патріота, але як жовніри — виконали наказ. Оповідали, що наші діти плакали, розстрілюючи Болбочана. Видно відчували, що гине той, хто міг армію попровадити до перемоги. Річ ясна, що відповідальність за виконання того злочину, впала не на невинних галицьких дітей, а на тих, що їм казали замордувати невинного. Тому й Липинський, складаючи свій уряд посла задля убийства пок. Болбочана, навіть не

згадує тих, що фізично виконали волю дійсних убивників.

Такі погляди на петлюрівщину мали весь час два наші великі сучасні історики й патріоти. Я тут тільки старався підкріпити чи радше зілюструвати їх погляди. Мав я обов'язок зробити се тому, бо своїми очима бачив я той хаос і те нещастя, що розпочав робити Петлюра. Признаюся, що не зараз я зрозумів, що він робить. Та від хвили, коли я се зрозумів, сказав я йому до очей, що він зле робить. І став я по стороні тих, що поборювали зло. І боровся я з петлюрівщиною і на Великій Україні (в Кам'янці на Поділлі) — і на еміграції (в Європі й Америці). І борюся тепер. І буду боротися до кінця, поки зможу.

З почуття обов'язку пишу се: коли Галичина піде за почитателями Петлюри, то се розложить наш нарід навіть тут, в сім останнім місці, де ще сяк-так можливий розвиток „святого вольного світа.“

* * *

Восходила туча сильна, грозная, — випадала Книга Голубиная, каже старинна пісня народа. Відки „випадала“? Очевидно з тої тучі, сильної і грізної, роздертої Божим гнівом-допустом. Сильна і грізна туча перейшла за нашої памяти над світом в подобі великої, небувалої війни. І випала з неї Книга Голубина, найбільш поучаюча зі всіх книг: практич-

ний досвід страшної дійсности. Той досвід і прочуття вчить, що які взірці поставлять перед собою народи, такими і стають. І вчить той досвід, що навіть найстрашніша чужа сила не може знищити народу, поки він сам себе не затроїть нездоровим „ідеалом“ своїм. І вчить той досвід, Богом даний тим, що не осліпли, вчить, що народ, котрий іде за фальшивими провідниками, дійде до фальшу й до руйни, а котрий іде за привидними провідниками, дійде до правди і до розвитку. Отже тепер настав час, коли перед українським народом в найбільшій кріпости його духа наспіла хвиля вибору між тим, що радять робити такі „провідники“ як Кедрин і Доценко і такі провідники як Томашівський і Липинський. Я кажу, що коли вибір буде добрий, то нема чого боятися навіть такої страшної появи як неймовірно дурного офіційного проводу нації.

Значіння культу героїв надзвичайно велике, але Симона Петлюру національним героєм уважати не можна. Знаючи з недавньої минувшини нашої більше ніж хочу тепер написати, перестерігаю перед проектом виношення Петлюри на свічник українського національного героя — з моральних причин, важніших ніж все інше. Кінчу сю свою працю пересторогою того мислителя, котрим я її зачав: Не дайтеся переняти фальшом, бо тоді пустака переїме вас і в пустку обернетеса.

І тоді не ваші вороженьки зникнуть як роса на сонці, але ви самі ослабивши себе морально зникнете згодом з своєї власної вини, а не з вини сусідів.

Се уважав я вказаним виложити українській суспільности ясно й отверто; бо гряде нова туча, „сильна, грозная.“ А як вона кине нам на голову свою Книгу Голубину, то вже ледви чи видержимо її удар, коли не навчив нас нічого дотеперішній досвід...

W. K. LYPYNSKY
EAST EUROPEAN RESEARCH INSTITUTE
PHILADELPHIA, PA.

В справі „культу“ Петлюри

Католицький орган „Правда“ в ч. 20 з 17 травня 1936 р. принесла п. з. „Незаслужена почесть“ отсю статтю:

Чи бл. п. Симон Петлюра, б. Гол. Отаман, український національний герой?

„Дивні дива роблять наші пани у тім Львові“ — подумає собі наш чоловік, коли прочитає „Свободу“, орган УНДА з 10. V. 1936 р. Там на першій стороні є стаття п. н. „Борець мученик за волю України“, прикрашена портретом бл. п. Симона Петлюри, того самого Петлюри, котрого ті самі наші львівські пани ляляли та називали зрадником. А ляляли його головно за те, що як голова уряду (Директорії) Української Народньої Республіки (над Дніпром) заключив з Польщею дня 21 квітня 1920 р. договір, в котрім іменем тої Республіки зрікся українських земель на захід від лінії Збруч—Стир, себто Східної Галичини, Волині, Полісся і Холмщини в користь Польщі. І ще більше буде те здивування читача, коли довідається, що по 16 роках лайки на бл. п. Петлюру ні з того ні з сього нагло роблять покійного ні більше ні менше тільки нашим „національним героєм“...

Щож таке сталося? Чи може все те, за що досі ганили і ляляли покійного Головного Отамана, показалося неправдиве, а зате довідалися про якісь його нові заслуги? Нічого подібного. Не сталося нічого, як тільки те, що „дня 24-го травня 1936 р. минає 10 літ від часу, як на вулиці Парижа комуніст-Жид убив бл. п. Симона Петлюру“. Більше нема в „Свободі“ сказано, за що

має наш нарід тут у Галичині „святкувати 10-літні роковини мученицької смерти борця за волю України” С. Петлюри. Зате написано дослівно так: „Страшно і соромно сказати, але це москалі-комуністи зробили з С. Петлюри легендарну особу, символ української державної незалежності, героя і мученика за волю України”. Дійсно соромно і страшно стає, коли ми вже докотилися до того, що маємо національними героями вважати тих, що їх нам укажуть наші вороги! А до того воно йде. У Львові завязався якийсь „Комітет для вшанування 10-ої річниці смерти Гол. От. С. Петлюри”, а „Великий Луг” думає уладити з того приводу „свято” і до тогож „свята” накликує орган УНДА (Укр. Національного Демократичного Об'єднання) „Свобода”.

Щоб не ширилося баламуцтво.

Тим „святком” вносять у нашу суспільність нове баламуцтво. Треба ясно сказати, що бл. п. С. Петлюра ніяк не заслужив собі на ту почесність належну національним героям, яку хочуть йому тепер зробити. Щож таке національний герой? Наш історик проф. С. Томашівський у книжці „Про ідеї, героїв і політику” написав, що історичні герої нації то „ті виїмкові рідкі постаті... що сим або тим способом збогачують і скріпляють громадянство в його національному життю”. До таких героїв треба прикладати ту саму міру, „якою старинні Греки міряли своїх героїв: від них вимагали не тільки великих, але й корисних для людей діл”.

А саме таких діл не має в своїй діяльності пок. б. Гол. Отаман.

Небаром по заключенню некорисного для України договору (між Совітами і Польщею) в Ризи, в 1921 р., появилася в берлінському „Українським Слові” стаття про Петлюру, в котрій покійний уже автор, наш найбільший історик С. Томашівський, приписав велику частину історичної

відповідальності за національне нещастя України пок. Петлюрі. (Ту статтю можуть тепер прочитати наші читачі в 34 ч. „Нової Зорі” з дня 10 травня 1936 р. — її наголовок: „Петлюра. Політичний некрольог”). Тут подамо виїмки іншої статті того самого автора, написаної п'ять і пів літ пізніше з приводу вже дійсної, трагічної смерті С. Петлюри. Та стаття була друкована в 21 ч. „Нової Зорі” з 6 червня 1926 р. і має наголовок „Епільог”.

„Гробокопатель української держави“.

В названій статті автор звертає увагу, що в обставинах приватного життя панує гарна засада, що „про померших треба або добре говорити, або взагалі нічого не говорити”. Такої засади не знає політичне життя і політична діяльність. „Політика не то дозволяє на критику, вона вимагає її як за життя, так і по смерті її акторів”.

„Наперед — становище Петлюри щодо української національної ідеї. У нас привиклося з якогось часу оціняти й судити людей тільки по розмахові, звучності і популярності кличів, якими послуговуються вони. Се погана звичка, якої треба позбутися, бо не клич, не ідея й не доктрина освячують діла людські, тільки навпаки. Між іншим вкорінилося бачити в Петлюрі наймаркантишого заступника ідеї державної незалежності України. Колиб так дійсно було, то неможливо булоб дуже високо ставити сеї ідеї. На шастя воно не так. Петлюра в деяких моментах особливо завзято послуговувався кличами державної самостійності і суверенності, одначе ані не був їх творцем, ані новочасним поклонником, ані щасливим пропагатором, а що найважливіше практично шкодів їм, дискредитував їх, а навіть заперечував їх. Помінаючи його протисамостійницьку акцію 1914—1916 (В тих роках він у московській „Українск-ій Жизн-і” містив статті, в котрих накликавав Українців до вірності Росії. Прим. Ред.), його протиукраїнська революція в осени 1918 р.

(Революція проти добре зорганізованої вже Української Держави за Гетьмана Павла Скоропадського. Прим. Ред.) і т. д... не дають йому права називатися чемпіоном (головним борцем) українського державництва. Він був одним із головних гробкопательів української державности. Бо Петлюра се типова дитина російського революційного руху, для котрої соціальні ідеї висші над національні. Правдоподібно по 1919 році настала деяка зміна в його поглядах, в нього проявляється сильніше соціалпатріотизм на зразок польський, одначе він також мало був придатний для державного будівництва та — що найважливіше — приходив запізно”.

Не мав політичного змислу, ні такту.

Політичний змисл і розумний доцільний такт — ті дві необхідні прикмети кожного національного політика — Петлюрі цілком не були знані. „Хто, як він, мавши в 1918 р. з одного боку московських большевиків, з другого Німців, виявився ворогом сих останніх; хто в осени того року, бачивши перед собою зорганізовану українську державність у Гетьманщині й знавши добре, що антанта бажала консервувати (задержати) її, зруйнував її на спілку з большевиками і правими московськими націоналістами, щоб на місці сеї зорганізованої державности поставити хаос розпутаних живлових сил; хто промостив сим способом шлях большевизмові до опанування України — той хіба не виявив ні крихітки політичного такту” — пише вчений історик др Ст. Томашівський.

Не можна „з чорного робити біле“.

Все те від ряду літ було відоме нашому заголові й тому хоч яке велике було обурення на большевиків за вбивство бл. п. Петлюри, одначе доси переважав у нас здоровий розум. Большевики вимордували мільйони нашого народу, між ними дуже визначних наших людей. Але тих не-

щасних жертв большевицького насильства і терору прецінь ніхто не робить „національними героями”. Такою нещасною жертвою є і бл. п. С. Петлюра. Та не можна так з дня на день перекидатися з одної крайности в другу й від одного національного ідеалу переходити до другого. Не можна фальшувати правди і творити фальшиві „легенди”, щоби нарід у них вірив і черпав з них сили, як того хоче орган УНДА „Свобода”. До того для нас католиків ще дуже важно, якої віри була та людина, що її мають у нас прославляти як „національного героя”. По метриці бл. п. С. Петлюра був християнин (незединений), але є свідoctва, що він належав до тайного міжнародного товариства т. зв. вільних мулярів, або масонів. Його товариш В. Винниченко таксамо соціаліст, як і пок. Петлюра, пише в своїй книжці „Відродження нації” ч. III на 162 стор. таке: „Насамперед ми довідуємося, що „соціалдемократ” С. Петлюра був одночасно членом масонської льожі, під головуванням „шефа” сеї льожі... Моркотуна..., що С. Петлюра на колінах приймав присягу на вірність „братом” Моркотунам; що шеф Моркотун давав накази С. Петлюрі явитись туди-то й зробити те-то, коли цей був уже „Головним Отаманом” і членом Директорії...” і т. д.

Коли се правда, то для Українців католиків булаб се ще одна причина, чому бл. п. С. Петлюру не можна славити як нашого національного героя. Але і без того політичних провин його так багато, що про величання Петлюри як нашого національного героя, „борця й мученика за волю України” не може бути мови. Тому на таке „свято”, на яке запрошує „Свобода” і Вел. Луг, ми Українці католики не повинні йти.

„Пошана і респект“ за завалення Української Держави!

Як у нас „виховують“ суспільність.

Дня 29 квітня 1918 р. з волі українських правих кругів і при помочи Німців, котрих на Україну спровадила була соціялістична Центральна Рада, повсталала Українська Держава під кермою Гетьмана Павла Скоропадського.

Як виглядала та Українська Держава?

Докладний опис Української Держави з 1918 р. подає відомий український національний діяч, б. міністр закордонних справ тої держави, проф. Д. Дорошенко*).

Отже негайно по проголошенню Української Держави Гетьман Павло звернувся був до українських національних діячів з закликом до участі в державній праці. Одначе на той заклик стали до державної праці тільки українські діячі правого напрямку. Зате загал української інтелігенції відмовився від тої праці.

*) Проф. Дмитро Дорошенко: Ілюстрована Історія України 1917—1923 рр. Т. II-ий: Українська Гетьманська Держава 1918 р. Ужгород, 1930. Ст. 424+LXXXVI; також в „Хліборобській Україні“, зб. II—VI і в ч. III-тій „Моїх споминів про недавнє-минуле“, вид. „Червоної Калини“ (Львів, 1923).

У склад правительства Української Держави входили: як президент міністрів і міністр внутр. спр. — Ф. Лизогуб; як міністр закорд. спр. — Д. Дорошенко; як військовий міністр — ген. О. Рогоза; як міністр фінансів — А. Ржепецький; як міністр торгівлі — С. Гутник; як міністр освіти — М. Василенко; як міністр віроісп. — В. Зіньківський; як міністр нар. здоровля — Ю. Любинський; як міністр шляхів — інж. Б. Бутенко; як міністр справедливости — М. Чубинський; як міністр харч. спр. — Ю. Соколовський; як міністр земел. спр. — В. Колокольцов; як міністр праці — Ю. Вагнер; як державний контрольор — Г. Афанасьєв; як державний секретар — Іг. Кістяківський. Більшість тих міністрів були Українці навіть з великими історичними іменами... Решта — діячі тісно звязані з Україною.

Таксамо весь державний апарат був у цілому зукраїнізований. Все діловодство в державних установах, починаючи від Ради Міністрів, велося в українській мові. Всі закони, накази, розпорядки, офіційні органи міністерств друкувалися українською мовою.

Та найкраще про національний характер Української Держави свідчать діла. Ті діла слідуєчі:

Отже передовсім що торкається території Української Держави то Гетьманське правительство поробило було енергійні заходи, щоб обєднати з Українською

Державою всі українські землі, що не входили ще в склад Української Держави, себто: Холмщину, Крим, Бесарабію, Донщину і Кубанщину. І всі ті землі були вже близькі об'єднання з Українською Державою.

Памятало Гетьманське правительство також про Галичину, яку Австрія зобов'язалася була виділити в окремий український коронний край. Воно домагалось виконання того зобов'язання.

Особливу опіку знайшла в Українській Державі Гетьмана Скоропадського українська національна культура. Отже передовсім засновано тоді на Україні сотню українських середніх шкіл, далі два українські державні університети (у Києві і в Кам'янці на Поділлі), Український Державний Театр, Український Національний Архів, Національну Бібліотеку України і т. д. — і як завершення: Українську Академію Наук у Києві.

Далі—справа української армії. Гетьман Павло, як військова людина, бажав узятися до організування української армії з самого початку свого правління. Та на перешкоді стали Німці. Колиж вони пізніше перестали противитись, то Рада Міністрів негайно прийняла плян організації української армії. По тому пляну українська армія мала складатися з 8 корпусів усіх родів зброї. Перша бранка рекрутів мала відбутися в листопаді 1918 р.

і мала дати 80.000 людей, друга в березні 1919 р. і мала дати 140.000, що разом з 60.000 людей, котрі були в існуючих частинах, дало б на весну 1919 р. контингент 280.000 людей. Вже Радою Міністрів був прийнятий обрахунок видатків на ту армію і приступлено до формування старшинських кадрів, до заготовки контингенту коней, запасів харчів і фуражу, до опорядження казарм.

Було зорганізоване морське міністерство, наладжана берегова охорона, портова служба, почалися роботи, щоб витягнути з моря затоплені дреднауті і т. д.

Зокрема слід згадати, що завдяки особистим заходам Гетьмана Павла перед цісарем Вільгельмом II. чорноморську флоту і Севастополь Німці передавали вже Україні.

Переведено велитенську законодавно-організаційну роботу. Принято коло 300 законопроектів, між ін. закон про право продажі і купна землі, про українське горожанство, про міське і земське самоурядування, про організацію Державного Сенату, Земельного Банку, організацію української армії, Академії Наук, університетів і т. д. і т. д. Вкінці лист Гетьмана Павла на імя голови Ради Міністрів з 15 жовтня 1918 р. заповів близьке скликання Українського Союму.

Україна дістала свою певну валюту, забезпечену між ін. 400 мільонами валюти німецької й австро-угорської, наладжано

транспорт, морську і сухопутну комунікацію, почав знов працювати промисл.

Вкінці: установлено дипломатичні і консульські зносини з цілим рядом нейтральних держав і приступлено до підготовки такихже зносин з державами Антанти і т. д. і т. д.

Коротко: Українська Держава Гетьмана Павла Скоропадського була державою і державою українською без порівняння в вищій мірі, ніж УНР Центральної Ради, Директорії чи Головного Отамана.

Так виглядала Українська Держава з 1918 р. організована не тільки без участі української демократичної згл. соціалістичної інтелігенції, але навіть при її пасивнім опорі, бойкоті і саботажі. Якжеж виглядала та Українська Держава тоді, колиб згадана українська інтелігенція взяла була живу участь в державнім будівництві! Тоді Українська Держава булаб, зовсім певно, така сильна, що в хвилі упадку Німеччини й Австро-Угорщини не тільки булаб вдержалася, але булаб обєднала з собою всю решту українських земель, що належали ще до Росії й до б. Австро-Угорщини.

Одначе українська демократична згл. соціалістична інтелігенція збойкотувала свою Українську Державу. І не тільки збойкотувала. Вона в найбільше критичній хвилі, коли Німеччина й Австро-Угорщина,

що піддержували Українську Державу, самі стали валитися, підняла проти своєї власної держави повстання і — завалила її!

Повстання проти Української Держави приготувляла українська демократична згл. соціалістична інтелігенція вже від початку існування тої держави.

ТУТ

С К О Н Ф І С К О В А Н О
Т Р И С Т О Р О Н И .

„Зрада Галицька“

Що Петлюра писав про УГА.

Накладом „Комітету для вшанування Х. річниці смерти Симона Петлюри“ появилася у Варшаві брошура проф. Ол. Лотоцького п. з. Симон Петлюра. В брошурі тій автор на основі виписок з недрукованих листів і друкованих статей Петлюри знайомить з його поглядами на різні українські національно-державні справи. Серед тих справ окремий розділ (VI) присвячений з'ясуванню погляду Петлюри на галицькі справи, зокрема — на УГА. В тім розділі між ін. читаємо:

„Справа розєднання національних інтересів українських глибоко займала увагу Симона Петлюри. В листі до мене 11. II. 1924 року він докладно спиняється на цій справі. З приводу деяких фактів, що свідчили про тертя у територіальних відносинах на еміграції, він пише, що ці факти „в моїх очах є виявом того проклятого політичного дуалізму, що існує поміж нашими галичанами і що вже багато дався в знаки нашій загально-національній справі. Це він був головною причиною наших неуспіхів в боротьбі за державність... В тих умовах, що утворилися на фронті 1919 р. — після зрадницького удара в спину з боку галичан, — кажу з повною свідомістю про це, — не залишилось ніякого виходу, щоб продовжити нашу організовану боротьбу з большевиками, як тільки схоронити фронт і поспробувати співділання з поляками...“ (ст. 21-22, підчеркнення наші. — „Н. Зоря”).

В тім самім розділі читаємо далі:

„На тлі такої оцінки настроїв місцевого роздвоєння серед української нації Симон Петлюра недвозначно характеризує поступування галицького командування, по переході армії на сторону Денікіна, тим термином, що й досі неусвідомлений належно деякими галицькими колами. В листі до М. Василька з 27. XI. він пише: „Я повинен зазначити перш усього, що наше військо загубило свою боєздатність тимчасову не лише через брак муніції та одежи разом з величезною пошестю тифу, а головне через зраду галицького командування, прикриту, а може й зарані випрацьовану Урядом Західньої Области У. Н. Р. Повинен поінформувати Вас, що ця зрада запала тоді, коли, згідно з оперативним пляном мого штабу, наше військо мало всі шанси оточити добровольчу армію і знищити її. В той час, коли армія наддніпрянська виконувала зазначений плян, армія галицька то топцювалась на місці, то цофалась назад, завдяки чому перша армія задалеко витягла свій флянґ і опинилась під загрозою перерви свого стику з галицькою армією. Зрештою ця перерва сталася, при чому і сама галицька армія активно перейшла на бік добрармії. Наддніпрянська армія опинилась в тяжкому становищі, і мені та моему штабові великих зусиль коштувало, щоб урятувати живу силу її, зробити тяжкий флянговий марш на протязі більш як 300 верств од Балти—Ольгополя, через Дунаєвці, Ново-Ушицю—Проскурів, Старокостянтинів, Любар, серед двох ворожих сил, по тяжкому ґрунту, в надзвичайно несприяючих умовах осінньої погоди. Врятовано артилерію і обози. Але я не міг, не дивлячись на все довіря, яке я мав серед війська, врятувати його від тої душевної хвороби, яку завдала йому зрада галицька” (ст. 22-23).

Таке написав Петлюра про Українську Галицьку Армію, про Галицьке Пра-

вительство і про Галичан взагалі, скидаючи на них головну вину за свої невдачі на полях боїв і в політиці. Написав, як сам зазначає виразно, в повній свідомості того, що пише.

Щож сказати про таке збезчещення Петлюрою Української Галицької Армії, Галицького Правительства і Галичан взагалі?

Думаємо, що вистарчить пригадати коротко деякі історичні факти з тих часів, щоб оцінити, як належить, історичну вартість того, що написав Петлюра.

Якіж ті факти?

Отже передовсім не відповідає історичній дійсності перше твердження Петлюри, що він щойно „після зрадницького удара в спину з боку галичан” мусів „попробувати співділання з поляками”. Бо те співділання він приготував уже далеко скорше, ніж УГА заключила договір з Денікином. Свідчить про це наглядно декларація, яку вже дня 19 серпня 1919 р. зложила польському правительству у Варшаві надзвичайна місія — за підписами Пилипчука, Кліма Павлюка і Володимира Тулюпи. А тоді УГА і Галицьке Правительство щойно перейшли були за Збруч. Се історичні факти, яких нині ніхто не в силі заперечити. Бо їх ствердила вже історія.

З отсього першого історичного факту логічно і консеквентно випливає другий історичний факт: відношення Прави-

тельства УНР і Петлюри до УГА і Галицького Правительства. Яке було те відношення? Було таке, щоб осягнути змогу виключно самими вести переговори з Польщею і виключно самим розпоряджати Галичиною. В тій цілі треба було за всяку ціну скасувати Галицьке Правительство та Начальну Команду УГА а саму Українську Галицьку Армію всеціло підчинити Правительству УНР згл. Петлюри. Се зовсім ясне.

Як Правительство УНР згл. Петлюра йшли до тої наміченої ними цілі, се також історичний факт, нині вже загально відомий і стверджений. Вони прямо не заспокоювали найпримітивніших потреб УГА, щоб таким чином примусити її всеціло підчинитися їм. Про се ось що читаємо в споминах очевидця:

„По довгих переговорах стануло на тім, що гроші одержать обі армії по половині (хоч галицька армія була куди більша) і що кожна на місці старатиметься заосмотрити себе в харчі й матеріяли. Тимчасом приречених грошей галицька армія не одержувала. Я був свідком того, як раз-у-раз приходили до Диктатури галицькі старшини цілими групами й домагалися грошей, кажучи, що навіть „льону” жовнірам нема чим виплатити, ні гажі старшинам, а про придбання матеріялів і одягів навіть бесіди не може бути! Др Петрушевич за кожним разом удавався до Петлюри, а отаман Селезінка до Мартоса (тоді президент міністрів і міністр фінансів УНР — Н. З.). На дармо. Вкінці Мартос зажадав, щоби предложити йому виказ стану галицької армії — по сотням. Предложено на 65 сторонах битого письма. Відповідь Мартоса звучала:

— „Неправда! Вас тільки нема!”

Галицькі старшини були тим крайно обурені. „Ми не прийшли тут обманювати Вас! Пришліть контроль і переконайтеся наперед, чи нас стільки нема!”

Розуміється, ніхто не перечеислював, тільки даліше сипалися обидливі закиди, що представляється більший стан. А грошей не давали...

Наддніпряньський прем'єр і міністр фінансів п. Мартос не все закидав галицькій армії обман. Часом говорив, що нема грошей. Як відомо, Денікінці розграбили в листопаді 1919 великий скарб Петлюри, в яким було багато золота й цінних паперів англійських, французьких, американських і н. Десята частина того скарбу булаб вистарчила на заосмотрення Галицької Армії. Частина грошей, які пожерли заграничні місії, більша часть котрих тільки скандали виправляла по заграничних каварнях — вистарчилаб була теж на заосмотрення Галицької Армії. Це все факти, які повинен освітити також той, хто за них відповідальний (себто Петлюра, котрий того не зробив! — Н. З.). А які грубі міліони виплатив п. Мартос партіям!

Тимчасом для галицької армії, на якій стояла українська держава, не було грошей! Ба, вкінці на домагання, щоб додержано умову в справі заосмотрення Галицької Армії грішми, відповів п. Мартос письмом з 3 жовтня 1919 ч. 2749, що Григорієв не діставав від них грошей а здобув Одесу! Це порівняння Галицької Армії з бандами Григорієва (котрий перейшов відтак до от. Махна, який пізніше його вбив — Н. З.) бачив я в актах Диктатури (де воно вплинуло дня 6 жовтня 1919 й заповане під ч. 2404) тай записав у свій дневник як куріоз.”*)

*) Др О. Назарук: Рік на Великій Україні. Спомини з української революції. Відень, 1920. Ст. 215-217.

А які були наслідки того всего?

Наслідки були страшні.

Українська Галицька Армія була фізично і мілітарно зовсім зруйнована. Щоб ратуватися перед повною загибеллю, УГА мала до вибору два виходи: 1) або заключити з Денікином перемир'я на певних умовах, 2) або потрапити в цілості в полон (російський або польський) без ніяких умов. Як відомо, УГА вибрала перший вихід і заключила з Денікином договір, котрий зберігав її існування і забезпечував відродження, не нарушуючи в нічім її українського характеру. Щоб вповні вияснити той крок УГА, Галицьке Правительство поставило тодішнього Начального Вождя УГА, ген. М. Тарнавського, і авторів договору з Денікином формально перед воєнний суд, який перевів в тій справі подрібне слідство і розправу. Воєнний Суд, як відомо, вповні виправдав всіх обвинувачених. Бо ствердив, що вони мусіли так поступити.

Тут слід ствердити ще оден історичний факт. Також Петлюра хотів вести переговори і заключити договір з Денікином. Але Денікин не хотів взагалі переговорювати з Петлюрою.

Так представляється „зрада галицька” на тлі історичних фактів.

За честь Галицької Армії

Б. адютант Петлюри, Олександр Доценко, у книзі „Зимовий похід” 6. XII. 1919 — 6. V. 1920 р., виданій у Варшаві (1932—1935), написав ось що про Галичан і Галицьку Армію:

„Оцінюючи значіння цього відтинку (Житомир—Бердичів, Козятин—Фастів), Команда Добровольчої армії намагалася перекинути сюди свої відділи з півдня (група Шилінга) і вкористати Галичан, розташованих в районі Вінниця—Хмельник—Липовець. Але галицьке військо не було боездатною силою. Після переходу армії на бік Денікіна галицьке військо в більшості (!) здеморалізувалось: багато жовніврів утікло до Галичини, можна було припускати, що і решта також легко зрадить Денікіна, як зрадила от. Петлюру, і перейде на бік большевиків, або в ліпшому випадкові займе нейтральне становище. — З погляду стратегічного, положення Добровольчої армії і на лівому березі Дніпра не представлялося добрим...” (Ст. XII).

* * *

„Війська от. Петлюри справді в останніх числах серпня стояли вже за Балтою і Ольгополем — в південно-одеському напрямі, біля Цвіткова — в східньому напрямі та коло Києва. Непримиренна позиція денікинців та зрада Галичан нанесли несподіваний величезний удар стратегічним планам Петлюри.” (Ст. XIII).

* * *

„Галицька армія, в моменті зради її от. Петлюрі, займала Жмеринку — величезний за-

лізничий вузол і одночасно військову базу У. Н. Р. Н. Зрадивши от. Петлюрі, Галичане добровільно уступили цей вузол добровольцям, поставивши армію У. Н. Р. в невимовно тяжке положення.” (Ст. XIV).

Отже Галицька Армія, котрою весь час стояли і Директорія (СС) і Петлюра, по твердженню п. Доценка — зрадницька. Галицьке військо, пише він, в більшості (він рахував!) здеморалізувалось... Навіть на „перехід” до большевиків благословить Доценко ту нашу дорогу армію... Та не се страшне, що він відважився написати про дійсно геройську й упорядковану Армію нашу (— е прецінь всілякі одиниці на світі), — а те, що є такі галицькі газети, які містять тепер відозви з підписом того чоловіка, а одна з галицьких військових організацій, де рішають б. члени нашої геройської Армії, уважала вказаним перенестися навіть до льокалю, де сталим гостем буває п. Доценко, що таке випишував на нашу Армію. Покажіть другий такий нарід під сонцем, серед якого булоб можливе щось подібне. Щодо мнимого „добровільного” уступлення чи взагалі „переходу” Галичан на бік Денікіна, то Галицька Армія тоді вже конала під пошестями головно тому, що наддніпрянське правительство не давало їй коначного заосмотрення, а величезні суми йшли на ріжні безвиглядні „штаби загонів” і т. п. фантастичні річи. Тай під якимиж умовами „перейшла” Гал. Армія!

Ми зовсім за неї не потребуємо соромитися. А з вами хотів Денікін говорити? Переглядом того, що під іменем Доценка появилось досі, займемося окремо.

Чия жертва?

„Діло” ч. 120 (10.797), з дня 2 червня 1926 р., отже по смерті Петлюри, принесло кореспонденцію В. Левицького з Парижа п. з. „Чия жертва?” В ній є ось що:

Не є річю вашого кореспондента давати політичну оцінку пок. Отамана Симона Петлюри. Давало її „Діло” не раз, а з ним і решта української національної преси. Для українського громадянства Галичини Петлюра був політичним трупом від хвили, коли розійшовшись з галицькою армією, зрікся західних земель українських... Що-до цього ніякий шануючий свою особисту й національну честь український громадянин з цього чи того берега Збруча не знав і не знає найменших сумнівів ні хитань...

Таке оповіщувало „Діло” зараз по смерті Петлюри. А тепер деж та „особиста й національна честь“?

В Адміністрації „Нової Зорі“

можна дістати отсі видання

Бібліотеки Укр. Католическої Організації:

Ціни в злотах:

ч. 1.	Основи соціології	3.—
ч. 3.	Спіритизм	2.—
ч. 4.	Життя св. Кирила і Методія	0.80
ч. 6.	С. Томашівський: Петро, перший уніятський митроп. України-Руси .	1.50
ч. 7.	Греко-католическа Церква (історія) . . .	0.95
ч. 8.	Д-р О. Назарук: Преса	3.—
ч. 9.	Борці за Церкву. Ч. I. Св. Павло	2.—
ч. 11.	Д-р О. Назарук: Вчасна весна в пів- нічній Алберті	0.50
ч. 12.	о. Т. Галушинський: Найвищий Па- стирський Уряд в Хр. Церкві	0.60
ч. 13.	Зброя до оборони і наступу. Начерк проповіді про пресу (добров. даток)	
ч. 14.	о. Т. Галушинський: Царство сатани наступає на нас	0.80
ч. 15.	Борці за Церкву. Ч. II.	2.—
ч. 16.	Християнське виховання молоді	0.40
ч. 17.	Еп. Гр. Хомишин: Пастирський Лист про політичне положення	0.40
ч. 18.	О. Назарук: Галицька делегація в Ризі 1920 р.	1.80
ч. 19.	Борис Колодій: Галицька Соціалі- стична Радянська Республіка	0.50
ч. 20.	о. Т. Галушинський: Недільний Дзвін . . .	2.—
ч. 21.	А. Кругельський: Тілявська Схизма на Лемківщині	1.—
ч. 22.	о. М. Карівець, ЧСВВ: Три Сино- дальні Архієреї	0.25
ч. 23.	Еп. Гр. Хомишин: Про грозу духо- вої руїни (Пастирський Лист)	0.40
ч. 24.	А. Ч. Українська молодь Христові	0.60
ч. 25.	о. В. Порождко, Ч. Пресв. Ізб.: Хто такий був Лютер?	0.30

✓ Ч. 26.	Осип Назарук: На спокійнім океані	0.40
✓ Ч. 27.	„ „ Жінка і суспільність	0.50
✓ Ч. 28.	„ „ Жіноча справа . . .	0.40
Ч. 29.	В. Маковський: „Андрей” на засланні	0.80
✓ Ч. 30.	А. Ч.: Террор в минувшині	0.40
Ч. 31.	Еп. Гр. Хомишин: Українська Проблема	1.50
✓ Ч. 32.	Осип Назарук: Вибір звання	0.40
Ч. 33.	о. Б. Кренціцький: Моя розмова з дослідниками св. Письма	0.40
✓ Ч. 34.	А. Ч.: I-ий Зїзд Молоді	0.40
Ч. 35.	о. С. Вапрович: Про Аргентину	0.40
Ч. 36.	Еп. Гр. Хомишин: Справа целібату	0.40
Ч. 37.	Т. Коструба: Радикали про Унію	0.25

ІНШІ ВИДАННЯ:

✓ Д-р О. Назарук:	Гр.-католическа Церква і українська ліберальна інтелігенція	3.00
о. Д-р Т. Галушинський:	Думка і наука Церкви в питанні літург. мови	0.20
Д-р С. Томашівський:	Десять літ українського питання в Польщі	1.50
Д-р С. Томашівський:	Наша чільна партія у власнім зеркалі. Критичні замітки	1.00
Д-р С. Томашівський:	Про ідеї, героїв і політику	2.00
✓ О. Назарук:	Роксоляна (повість)	12.00
✓ О. Н.:	Ідеологічні основи Укр. Католическої Нар. Партії	0.50
Проф. Л. Коплер:	Релігія і політика	1.80
С. Томашівський,	історик, політик, публіцист	1.00
✓ А. Ч.:	На калиновім мості (Листи до молоді)	0.80
✓ Д-р Осип Назарук:	Католицький журналіст обвинувачений за державну зраду	1.30
Станіслав Лось:	За конструктивну політику на Червоній Русі	1.00

Галяцький Договір	0.50
✓ Осип Назарук: Націоналізм Донцова	0.60
" " " Венедія	3.—
✓ " " " Ерема кай аноіма	0.50
✓ " " " Гоги і Магоги	0.50
З історії анархії на Україні	0.80
✓ Осип Назарук: Галичина й Велика Україна	0.50
з пересилкою	0.70
Узасаднення Скали	0.20
Пастирський лист трьох Владик	0.10
Перша Бібліотека на Україні	0.20
Останній Свят-вечір	0.20
Програма винародовлення Українців і Білорусинів в Польщі	2.00

Адреса: „Нова Зоря”
 Львів, ул. Гродзіцких 1/II пов.

СПРАВА ЦЕЛІБАТУ

СТАТТІ

ПРЕССВ. ГРИГОРІЯ ХОМИШІНА І ПРОФЕСОРА РЕНАНУСА

Думки різних світських
 філософіє про целібат.

Бібліотека УКО. Сторін 69+3 Ціна
 25 сот., з пересилкою 40 сот. Можна
 набути в Адміністрації „Нової Зорі”
 Львів, ул. Гродзіцких ч. 2, за по-
 переднім надісланням грошей.

Зміст

	Ст.
1. С. Томашівський: Петлюра, політичний некрольоґ.	3—15.
2. Хто вбив Болбочана?	16—24.
3. Сергій Шемет: Полк. Петро Болбочан.	24.
4. В. Липинський про злочин над Болбочаном.	25.
5. Осип Назарук: Про Книгу Голубину.	26—65.
6. В справі „культу” Петлюри.	66—70.
7. „Пошана і респект” за завалення Української Держави.	71—76.
8. „Зрада Галицька”. Що Петлюра писав про УГА.	80—85.
9. За честь Галицької Армії.	86—88.